

TATRY

3 | 2023 | cena 2,70 €, pre predplatiteľov 2,40 €

CITES oslávil päťdesiatku

Už polstoročie svet bojuje proti nelegálnemu obchodu so vzácnymi druhmi

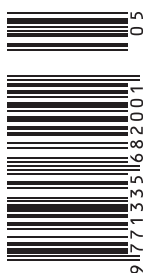
V tesnom dotyku so snehobielymi kvapľami

Važecké podzemie ukrýva nielen kosti jaskynného medveďa, ale aj zaujímavý príbeh

Lekár srdca a duše

Hoci od narodenia Dr. Michala Guhra uplynulo už 150 rokov, jeho činy ostávajú inšpiráciou pre budúce generácie

ISSN 1335-6828

Kvetárik dvojtvary (*Misumena vatia*)

Tento drobný pavúček, ktorého pohyby pripomínajú kraba, je špecialistom na prestrojenie. Samička dokáže meniť svoje sfarbenie podľa kvetu, na ktorom sa nachádza.

  Radoslav Michalec

Kvetárik patrí medzi bežné druhy pavúkov a ako napovedá už jeho názov, často sa vyskytuje na kvetoch rastlín. Striehne tu na svoju korisť, ktorú neloví do pavučín, ale čaká na okamih, kým v jeho dosahu niečo pristane a mohutnými prednými nohami svoju obeť ukoristí. Tým, že má dlhé predné a kratšie zad-

né nohy, jeho pohyb je obmedzený do strán a dozadu. Hovorí sa tomu krabí pohyb. Aj preto kvetárika v nemčine nazývajú „Krabbenspinnen“ – krabí pavúk.

Na rozdiel od samčeka dokáže samička prispôsobiť svoje sfarbenie farbe kvetu, na ktorom sa nachádza. Obmena maskovania nenastáva okamžite, ale trvá niekoľko dní. Farebné variácie sú však obmedzené len na niekoľko odtieňov, konkrétne bielu, žltú a zelenú.

Kvetárik sa vyznačuje výraznou pohlavnou dvojtvárnosťou (pohlavný dimorfizmus), samce bývajú oveľa menšie. Jeho potravu tvorí prevažne menší hmyz, motýle, včely. Korisť usmrcuje vpichnutím jedu. V prírode ho môžeme pozorovať vo všetkých lúčnych spoločenstvách od jari až do neskorkej jesene. ◀

Obsah

Viete, že	2
CITES zúročili na Slovensku najmä orly	3
Kľúčová je komunikácia a dôvera	6
Živé mŕtve drevo	9
Nenápadný a prehliadaný	12
Zaujímavé a vzácne	14
Po stopách stratených tatranských plies (3)	16
Vodopády Tatier XV.	22
Nepôvodné rastliny v Tatrách	24
Aj hory majú svoje tajomstvá	26
Lekár srdca a duše	27
Krasové územia a jaskyne slovenských Tatier	31
V tesnom dotyku so snehobielymi kvapľami	33
Za strážcami do Moldavska	38
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LXII.

Vydavateľ: Správa Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici

Adresa redakcie:

Tatranská Lomnica 14066, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia@tanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art.
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Ročné predplatné v SR vo výške 14,40 € uhradíte na:
IBAN: SK528180000007000675288

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: JUDr. Mgr. Peter Dzurilla, Dr.h.c., LL.M. (predseda), Ing. Pavol Majko, Ing. Peter Spitzkopf ml., Ing. Maroš Peiger, Ing. Katarína Žilkovanová, PhD., Mgr. Erika Feriancová, Ing. Juraj Majerčák, Ing. Michal Jurčo, Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzititulkov. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 20. 4. 2023

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 54435293

 Titulná strana
Poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*)
Snímka: Marcel Tobis

Zadná strana
Vretenica severná (*Vipera berus*)
Snímka: Marcel Tobis

Viete, že...

 redakcia

Odo dňa, keď Tatranský národný park dostal po takmer troch desaťročiach opäť jednotnú správu územia, uplynul 1. apríla presne rok. Za 365 dní svojej existencie sa musela nová Správa TANAP-u so sídlom v Tatranskej Lomnici popasovať s výzvami, ale aj problémami. Reforma si okrem zmeny organizačnej štruktúry vyžiadala úpravu zmlúv a množstva dokumentov, ktoré zaväzovali obe „sfúzované“ organizácie, predchádzajúcu Správu TANAP-u i Štátne lesy TANAP-u. Aj napriek počiatocným ťažkostiam organizácia pracuje na projektoch, ráta s investíciami do turistickej infraštruktúry, škôlarskej činnosti či výskumných aktivít.

Holandský kráľ Viliam-Alexanders kráľovnou Maximou si počas trojdňovej oficiálnej návštevy Slovenska nenechali ujsť ani Tatranský národný park. V spoločnosti prezidentky SR Zuzany Čaputovej sa prešli popri našej najdivokejšej rieke, nespútanej Belej. Modrá krv z Holandska sa však pre neúnavný dážď a oblačnosť nedočkala pohľadu na tatranské končiare. Ich krásu si však kráľovský pár vychutná aspoň prostredníctvom fotografií v knihe, ktorú si spolu s tatranským medom odniesol na pamiatku.

Dlho očakávaný sfinalizovaný návrh Návštevného poriadku Tatranského národného parku odoslali „tanapáci“ okresnému úradu v Prešove a ministerstvu životného prostredia. Zavŕšili tak obdobie rokovaní so záujmovými skupinami a zainteresovanými stranami, ktoré pôvodný dokument pripomienkovali. Úradníci návrh skontrolujú, prerokujú so Správou TANAP-u, vyžadujú si stanovisko envirorezortu a ak bude súhlasné, Prešov vydá vyhlášku o návštevnom poriadku. Keďže v súčasnosti TANAP návštevný poriadok nemá, návštevníci sa riadia verejnou vyhláškou okresného úradu v Prešove o sezónnej uzávere, ako i zoznamom vyhradených miest v TANAP-e, ktorý zverejnili okresné úrady v Prešove a Žiline.

Jaloveckú dolinu, domovinu hlucháňa či rysa, by mala manažovať len samotná príroda. Rozhodol o tom okresný úrad v Liptovskom Mikuláši zákazom ťažby v lokalite, ktorá by po prijatí súčasného návrhu zonácie mohla pribudnúť do najprísnejšie chránenej A zóny. Úradníci v spore ťahajúcom sa od roku 2016 argumentovali Ústavou SR. Najvyšší zákon v čl. 44 totiž garantuje, že nikto nesmie nad mieru ustano-

venú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, a tomu je podriadený výkon ostatných práv. Proti rozhodnutiu sa urbánci môžu odvolať.

Správa TANAP-u diskutuje o definitívnom návrhu zonácie národného parku s neštátnymi vlastníckymi lesov. Nezmenená ostane podoba bezzásahovej A zóny, na ktorej sa už v minulosti obe strany dohodli. Kľúčovými sú na stretnutiach i kompenzácie, oproti pôvodnému návrhu by mali neštátni vlastníci dostať viac peňazí za každý hektár lesa s obmedzeným hospodárením. Rokovania sa dotýkajú aj zastúpenia v Rade TANAP-u, poľovníctva a mnohých ďalších tém súvisiacich s fungovaním najstaršieho národného parku. Dokument poputuje do správneho konania až vtedy, keď s ním budú súhlasiť neštátni vlastníci ako celok.

Inštitúky vedú skokany hnedé po prezimovaní k liahniskám, kde sa rozmnožujú. Niekedy ich však zavedú k nebezpečným vodným plochám – termálnym bazénom. S týmto problémom sa borili zamestnanci akvaparku v Oraviciach. Ani zahustené pletivo obojživelníkom nezabránilo dostať sa do areálu, kde im v horúcej vode hrozila istá rýchla smrť. Strážca Správy TANAP-u preto inštaloval na plot ochrannú fóliu slúžiacu predovšetkým ako zábrana pri frekventovaných cestách počas ťahu žiab. Plavčíci medzitým odchytili a vyniesli z areálu asi stovku skokanov hnedých, ktorým sa úspešne podarilo preniknúť dnu.

Prvá aprílová sobota patrila v lokalite Zeleného plesa Memoriálu Vlada Tatarku a Petra Šperku. Jubilejný dvadsiaty ročník medzinárodných pretekov horských služieb začal svoju novú etapu. Na štart sa totiž prvýkrát nepostavili jednotlivci, ale dvojice. Súťaž tak kopíruje prácu záchranárov, ktorí vyrážajú pomáhať do terénu spoločne. Celkovo 38 dvojíc čakal slalom so saňami, výšlap na lyžiach so zjazdom a lezenie na skale i v ľade. V kategórii A, so súčtom veku oboch pretekárov do 80 rokov, zvíťazili Jozef Červeň a Juraj Laštík. V B kategórii nad 80 rokov obstáli najlepšie Lukáš Michalák a Ján Korenko.

Apríl, presnejšie jeho polovica, priniesla i finále skialpinistickej sezóny v Tatranskom národnom parku. Po štyroch mesiacoch tak museli športovci a milovníci prírody ustúpiť vzácnej faune. Jar totiž v tatranskom preklade znamená obdo-

bie, keď sa v dolinách začínajú vyhrabávať svište, potomstvo vyvádzajú i kamzice, kurovité vtáky tokajú a ďalšie vzácne druhy hniezdia. Strážcovia Správy TANAP-u preto po 15. apríli v teréne zvýšili ostražitosť. Tých, ktorí sa nedokázali rozlúčiť so skialpinistickou sezónou, sa snažili „otočiť“ v prvom rade dohovorom.

Vyhľadávanie v lavinách, zaznamenávanie trasy na GPS či nasadenie do akcie s pomocou vrtuľníka, to všetko si preskúšali štvornohí horskí záchranári a ich psovodi v polovici marca v Mengusovskej doline. Na kynologickom seminári sa okrem členov Horskej záchrannej služby školili i deviaty zahraniční psovodi. Čakala na nich desiatka pracovísk s rôznou obtiažnosťou záhrabov i skúšky z tém špecializovanej prípravy.

Kabru South (7 394 m n. m.) si vybral za svoj tohtoročný himalájsky cieľ známy horolezec spod Tatier Peter Hámor. Konkrétne má v hľadácku prvovýstup doposiaľ neprelezenu západnú stenou najjužnejšej sedemtisícovky sveta, ktorá leží na hranici Nepálu a severoindického štátu Sikkim. Aklimatizačné výstupy si naplánoval na viacero päť- a šesťtisícoviek v oblasti Kančendžongy.

Tatranskí výskumníci ani tento rok nevynechajú obľúbené podujatie Noc múzeí a galérií a v sobotu 13. mája pozývajú fanúšikov vedy a prírody do Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Aktuálny ročník Tatranskej múzejnej noci bude venovaný jubilujúcej oslávenkyňi – Výskumnej stanici TANAP-u. Tá je zhrnutím bádania a poznatkov spojených s najstarším slovenským národným parkom už rovných sedemdesiat rokov. Program nájdete pred akciou na www.tanap.sk.

Brány po zime otvorí pre verejnosť v prvej polovici mája Expozícia tatranskej prírody. Botanická záhrada v Tatranskej Lomnici s nadmorskou výškou 850 metrov je predĺženou rukou horskej kveteny, prechádzate sa v nej pomedzi typickú vegetáciu mokradí, vrchovísk, slatín a lesov až po druhy flóry alpínskych hôľ a najvyšších polôh Tatier. Nechýbajú tu botanické klenoty ako plesnivec alpínsky či lyžičník tatranský. Mnohé rastliny dopestovali zamestnanci expozície i na predaj do skaliek v záhradkách. Termín otvorenia musia pracovníci intenzívne konzultovať aj s počasím, pre upresnenie preto sledujte webstránku Správy TANAP-u.

CITES zúročili na Slovensku najmä orly

Od podpísania Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, známom skôr ako dohovor CITES, uplynulo 3. marca rovné polstoročie. V srdci Európy priniesla aplikácia dokumentu najväčší efekt zrejme pre populáciu orla skalného. Vďaka prísnemu preukazovaniu pôvodu jedincov bolo stále náročnejšie „skryť“ medzi legálne odchované mláďatá tie orlíčatá, ktoré vykrádači vyberali z hniezd vo voľnej prírode. Zastaviť čierny obchod pomohli okolo roku 2000 aj exemplárne tresty pre odhalených „vyberačov“. Ak sa dnes opýtate tatranských zoológov a botanikov, čo pre ich prácu znamená CITES, s úsmevom a trochu nadnesene odvetia – hlavne „papiere“. Žiaľ, to neplatí pre tých, ktorí aj v roku 2023 s pytlíkmi a priekupníkmi bojujú o životy slonov či nosorožcov. CITES preto stále funguje ako živý organizmus a jeho evolúciu sledujú i slovenské úrady.

 Jana Tomalová Marcel Tobis, ANAC, Blažena Sedláková a archív Pavla Majka

Text dokumentu, ktorého rodným mestom je Washington D. C., zaväzuje zapojené štáty k dodržiavaniu zásad pri medzinárodnom obchode s exemplármi CITES. Jeho prílohy zahŕňajú vyše 38 700 druhov, z toho zhruba 5 950 živočíšnych a 32 800 rastlinných. Dokument reguluje a obmedzuje obchod so živými exemplármi ohrozených druhov, ktoré získali ich majitelia z voľnej prírody, alebo odchovali v zajatí. Keďže sú z komerčného pohľadu mnohokrát zaujímavejšie mŕtve exempláre, ich orgány alebo výrobky z nich, CITES dôsledne sleduje i tieto atribúty.

Pohľad na čierny kontinent

Kým sa dostaneme k dohovoru a jeho dopadom na slovenskú faunu, flóru a legislatívu, zájdime najprv do Afriky. Obchodovanie so slonovinou je totiž typickým príkladom, na ktorom môžeme vidieť, ako a prečo vôbec CITES existuje. Čierny kontinent viac či menej úspešne bojuje s pytlíkmi, ktorých cieľom sú kly najväčšieho suchozemského cicavca. Ilegálny biznis sa začína v Afrike, no jeho chápadlá siahajú do celého sveta. Preto sa dovoz a vývoz slonoviny dostal pod drobnohľad aj na Slovensku. Výkonným orgánom, ktorý na národnej úrovni koordinuje presadzovanie dohovoru CITES, je Ministerstvo životného prostredia SR, konkrétne jeho odbor regulácie obchodu s ohrozenými druhmi. Envirorezort upozornil na sprísnené podmienky týkajúce sa obchodu so slonovinou s tretími krajinami mimo Európskej únie (EÚ) a tiež obchodu v rámci EÚ. Dôvodom striktniejšieho prístupu od začiatku

minulého roka je neutíchajúce nelegálne zabíjanie slonov vo voľnej prírode a pokusy o speňaženie úlovkov. Zakázaný je preto dovoz a opätovný vývoz surovej slonoviny a spracovanej slonoviny získanej po roku 1975. V prípade tej z obdobia 1947 až 1975 je dovoz i vývoz pozastavený. Individuálne povolenia ministerstvo udeľuje len pre hudobné nástroje s obsahom takejto slonoviny. Podobne je to i so slonovinou z obdobia pred roka 1947, okrem hudobných nástro-

jov však ministerstvo môže udeliť výnimku i pre starožitnosti smerujúce do múzeí. Zelený rezort má v kompetencii aj výnimky na komerčnú činnosť, musí však súvisieť s opravou starožitností alebo hudobných nástrojov.

Aj CITES má svoje paradoxy

V prípade surovej slonoviny, ktorá tvorí súčasť poľovníckej trofeje, je dovoz na súkromné účely s povolením envirorezortu

S cieľom pomôcť populácii slonov v Mozambiku, zachovať ekosystémy i rozvíjať prírodný turizmus pred dvomi rokmi odchytili a premiestnili 45 jedincov z regiónu Matutuine do národného parku Zinave.

možný. V tomto bode sa stretávajú CITES úradníci s kritikou. Veľká časť verejnosti sa totiž nestotožňuje s faktom, že dohovor, ktorý vznikol s cieľom zachovať ohrozené druhy, toleruje zároveň poľovanie na tie isté živočíchy. „Sekretariát CITES nevytvára politiku dohovoru. Určujú ju jeho členské krajiny na stretnutiach konferencie zmluvných strán, ktoré sa konajú každé dva až tri roky,“ bráni sa byrokratický aparát na oficiálnej webstránke.

Nie je tajomstvom, že mnohé štáty umožňujú poplatkový lov CITES-ových druhov. Napríklad mozambická správa chránených území Administração Nacional das Áreas de Conservação (ANAC) otvorene komunikuje problémy s ilegálnym zabíjaním slonov. Po tom, čo sa pytliakom podarilo výrazne zdecimovať populáciu najväčšieho suchozemského cicavca, efektívne zakontroval štát. Intenzívny systém strážnej služby sa ukázal ako úspešný. V ostatnom období dokonca boli roky, keď v národnej prírodnej rezervácii

Niassa či v národnom parku Gorongosa neupytličili ani jedného slona. „Tento úspech je kombináciou úsilia lesníkov a strážcov divokej zveri, obranných a bezpečnostných zložiek, súdov a samospráv v boji proti environmentálnej kriminalite,“ odznela pre časopis TATRY odpoveď z ANAC-u. Mozambickí „rangeri“ pripomínajú v stredoeurópskom meradle viac armádu či špeciálnu jednotku než našu strážnu službu. Nie je výnimkou, že sa ocitnú v prestelke s pytliakmi a nasadzujú vlastné životy. Na druhej strane ANAC zároveň ponúka i poplatkový lov v na to určených zónach. Za zhruba štyritisíc eur si môže majetnejší poľovník uloviť slona. Ide o zďaleka najdrahší druh, ktorý v tejto africkej krajine ponúkajú.

Poľovačka na CITES-ové druhy určite nie je produkt, ktorým sa národné parky verejne chvália. Peniaze, čo lovci utratia, však krajiny často investujú do ochrany toho istého druhu pred pytliakmi. Ide svojím spôsobom o paradox, no bežnú prax

pre rozpočet národných parkov a intenzívny i finančne náročný boj proti nelegálnemu zabíjaniu a obchodu.

Voľná legislatíva nahrávala vykrádačom

Ak by sme sa pozreli na efekt CITES-u v severnejších zemepisných šírkach – na Slovensku a priamo v Tatranskom národnom parku – najviac by sme ho zbadali pri pohľade do hniezd orlov skalných, v ktorých rodičia úspešne vychovávajú svoje potomstvo. Populácia tohto dravca sa môže poďakovať tandemu podstatných skutočností. Po prvé, ide o opatrenia CITES-u, ktoré prakticky znemožnili ukradnuté mláďatá zaevidovať ako odchované v zajatí. Po druhé, zabrali i odhalenia vykrádačov hniezd, s ktorými sa dravčiarci borili najmä v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. „Podarilo sa ich postupne eliminovať systematickým strážením hniezd za pomoci priemyselnej televízie a fyzickou prítomnosťou profesionálov i dobrovoľníkov z radov ochranárov. Za obdobie zhruba pätnásť rokov sa podarilo prichytiť niekoľko páchatelov pri pokuse o vykradnutie hniezda. V troch prípadoch boli páchatelia právoplatne odsúdení,“ otvára tému zoologička Správy TANAP-u Erika Feriancová.

Historická príčina vykrádania hniezd dravcov tkvela v spôsobe lovu človeka s dravými vtákmi. Postupne sa začal tento zásah do existencie chránených druhov vnímať ako kriminálny skutok. „Nie každý sa však chcel s činnosťou z minulosti rozlúčiť. My sme v deväťdesiatych rokoch poukazovali na nedostatočnú legislatívu kontroly a registrácie mláďat dravých vtákov u nás aj v zahraničí. Mnohokrát pochádzali z divej prírody a v neďalekých krajinách, medzi ktoré patrí aj Česká republika, boli bez problémov zaevidované ako odchované v zajatí. Na jednu samičku sa dalo prihlásiť aj šesť mláďat orla skalného. Niektorí vyhlasovali – Slovensko, to je moje voliéra – a podobné hlášky,“ spomína si riaditeľ Správy TANAP-u Pavol Majko, ktorý na prelome tisícročí pôsobil na tatranskej pôde ako zoológ. Cena za oficiálne odchované mláďa sa v porevolučných časoch pohybovala okolo sumy 130-tisíc korún, mnohí preto uprednostnili kupčenie. Vykrádanie hniezd sa však bagatelizovalo a sponchybovalo. Kľúčom bolo prichytiť páchatelov pri čine, nešlo ale o jednoduché riešenie. Stráženie však postupne prinieslo ovocie.

Prelom prišiel v máji 1997, keď sa podarilo chytiť troch českých sokoliarov pri vykrádaní hniezda orla skalného v Chočských vrchoch. Dve orlie vajcia im odobrali, zo Slovenska ich vyhostili a v rodnej Českej republike dostali podmienené tresty i stopku v klube sokoliarov

Dohovor utlmil aj súkromné chovy

Minulosťou sa stávajú „domáci miláčikovia“ ako tigre, leopardy, levy, rysy, pumy, ale aj medvede a primáty ako tamaríny, kosmáče, levíky a lemury. V decembri 2021 totiž poslanci Národnej rady SR v parlamente zahlasovali za novelu tzv. zákona CITES. Tá zakázala od februára minulého roka držbu vybraných živočíchov, majitelia si však mohli ponechať na dožitie jedinca, ktoré získali ešte pred nadobudnutím účinnosti zákona. Novela sa nevzťahuje ani na mláďatá, ktoré prišli na svet z vlastného chovu medzi februárom a októbrom 2022.

Súkromní chovatelia sa musia rozlúčiť konkrétne s mačkovitými šelmami rodu *Panthera*, *Neofelis*, *Lynx*, *Acinonyx*, *Puma* a ich krížencami. Stopku dostali i zvieratá z čeľade medvedovité (*Ursidae*) a exempláre z radu primáty (*Primates*). Práve s týmito živočíchmi sa totiž dlhodobo nelegálne obchoduje, produkty z nich sú stále viac vyhľadávané i na trhu s tradičnou ázijskou medicínou. Zákonnodarcovia si od zákazu držby sľubujú zastavenie prenikania odchovaných zvierat a produktov z nich na nelegálny trh. Čierny biznis totiž ohrozuje prežitie vzácnych druhov vo voľnej prírode.

Novela sa nevzťahuje na zoologické záhrady, chovné zariadenia s cieľom ochrany a zachovania populácie týchto druhov či rehabilitačné stanice.

rov. „Čo mám však informácie, po nejakej dobe ich aj prijali späť. Významným bol rok 2001. Vtedy sa podarilo chytiť pri čine ďalšieho muža, ten dostal za ukradnutie mláďaťa jeden rok nepodmienečne. Dá sa povedať, že to zalomcovalo,“ hovorí o dravčiarском mílniku Majko. Čierny obchod sa nepodaril ani Slovákovi, ktorý sa pokúsil do Rakúska vyviezť mláďaťa sokola sťahovavého a krkavca zabalené v ponožke, aby ho neprezradili svojimi zvukovými prejavmi. Špekulanta však stopla kontrola auta na hraniciach.

Tresty odradili mnohých vykrádačov a zhruba v rovnakom období úrady sprísnil i evidenciu v zajatí chovaných dravcov. Ukradnuté mláďa sa už len tak nestratilo v administratíve medzi legálne odchovanými jedincami. Majitelia museli predkladať potrebné doklady, preukaz o pôvode či DNA testy, aby sa vylúčil – ako ho CITES označuje – neznámy pôvod mláďat. Pre sokoliarov a chovateľov bolo jednoduchšie a bezpečnejšie kúpiť si dravca z oficiálneho chovu a venovať sa mu.

Orol skalný (*Aquila chrysaetos*) je jedným z pôvodných chránených druhov na Slovensku, ktoré sú zaradené v prílohách Nariadenia Rady (ES) č. 338/97 o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi. V súčasnosti sa považuje stav populácie orla skalného na území Slovenskej republiky za stabilizovaný. Celkovú početnosť zoológie odhadujú na 200 až 250 jedincov.

V Zozname pôvodných druhov v SR, ktoré sú zaradené do spomínaného nariadenia, nechýbajú spomedzi živočíchov TANAP-u rys ostrovid (*Lynx lynx*), vlk dravý (*Canis lupus*), medveď hnedý (*Ursus arctos*), mačka divá (*Felis silvestris*), vydra riečna (*Lutra lutra*), myšiarka ušatá (*Asio otus*) či jasoň červenooký (*Parnassius apollo*). Tatranské pôvodné rastliny v prílohe CITES zastupujú vachta trojlístá (*Mentha trifoliata*), medvedica lekárska

V prílohách CITES-u tatranské rastliny reprezentuje i medvedica lekárska (*Arctostaphylos uva-ursi*).

Z dovolenky si chcel priniesť koral

V marci si kompetentné úrady „posvietili“ na CITES komodity v batožinách cestujúcich na bratislavskom letisku. Keď röntgen upozornil na podozrivý obsah kufrov, zamestnanci Finančnej správy SR batožinu otvorili a skontrolovali. V merku mali práve exempláre z príloh Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín. Z dovolení si oddýchnutí turisti neraz prinášajú suveníry v podobe mušlí, koralov, tradičnej čínskej medicíny, sošiek či šperkov zo slonoviny. Problematické v súvislosti s CITES-om sú i topánky a kabelky z kože plazov, hrebene, náramky alebo okuliare z morských korytnačiek, kaktusy a samozrejme, kožušiny z mačkovitých šeliem.

Do kontroly na bratislavskom letisku nasadila Finančná správa SR aj služobného psa špeciálne vycvičeného na vyhľadávanie živých a neživých zvierat. Štvornohý colník pomohol identifikovať jeden koral z radu konárniky (*Scleractinia*). Keďže morský živočích nepatrí do skupiny suvenírov, ktoré si podľa platnej legislatívy môže človek priniesť z tretej krajiny voľne, a potenciálny majiteľ nemal ani príslušné povolenia, koral bol zaistený. Finančná správa SR avizuje, že obdobné kontroly plánuje opakovať.

Na Slovensku koordinuje presadzovanie dohovoru CITES Ministerstvo životného prostredia SR. Ďalšími orgánmi štátnej správy, ktoré „dohliadajú“ na reguláciu obchodu so vzácnymi druhmi, sú okresné úrady a Slovenská inšpekcia životného prostredia. Štátna ochrana prírody SR plní v súvislosti s dohovorom CITES úlohu vedeckého orgánu.

Za vykrádanie hniezda dravcov dostal muž jeden rok nepodmienečne.

Mláďaťo sokola sťahovavého (*Falco peregrinus*)

(*Arctostaphylos uva-ursi*), plavúň obyčajný (*Lycopodium clavatum*), snežienka jarná (*Galanthus nivalis*), črievičník papučkový (*Cypripedium calceolus*) a ďalšie druhy čelade vstavačovité (*Orchidaceae*). Miesto v prílohách CITES-u má aj lišajník pľuzgierka islandská (*Cetraria islandica*). Presnú citáciu pôvodných druhov SR z príloh dohovoru nájdete na webe cites.sk medzi dokumentmi. Na stránke cites.org nájdete v záložke Documents (dokumenty) zoznamy všetkých CITES-ových druhov sveta pod Appendices (prílohy).

CITES predznamenáva najmä prísnu evidenciu

Pre fungovanie Správy TANAP-u priniesli záväzky voči dohovoru detailnejšiu evidenciu všetkých druhov zaradených do príloh CITES. Prísna administratíva súvisí s prácou tatranských výskumníkov, múzejníkov i zoológov. Ak pracovníci Správy TANAP-u nájdú v rámci vlastného poľovného revíru napríklad uhynutú vydru, musia vypísať záznam o úhynne, ktorý overia a opečiatkujú na príslušnom okresnom úrade. „Ak sú z týchto živočíchov ďalej vytvorené preparáty pre múzeum, či už sú liehovú, dermoplastické, oologické, suché alebo kostrové, vypracujeme zoznam týchto zbierkových predmetov,“ vysvetľuje zooloģička a kurátorka zooloģických zbierok Múzea TANAP-u Gabriela Chovancová. Ďalej v celom procese nastupuje komisia pre tvorbu zbierok, pridelenie evidenčného a prírastkového čísla či popis predmetov. Nakoniec putuje na envirorezort žiadosť o doplnenie zoznamu exemplárov, ktoré sú súčasťou zbierok Múzea TANAP-u. Po schválení ministerstvo vydá výnimku zo zákazu komerčných činností pre exempláre CITES na vystavovanie v expozícii múzea. Výnimku tatranskí múzejníci žiadajú aj na predmety v depozitároch, aby ich prípadne mohli zapožičať na iné výstavy. Ak na ne totiž návštevníci budú platiť vstupné, na predmet z depozitára v Tatranskej Lomnici sa už budú úradníci pozeráť ako na súčasť komerčného záujmu. „Z tohto všetkého vyplýva, že základom je mať dob-

rú evidenciu pri akvizícii, teda zbierkotvornej činnosti, a pri nakladaní s druhmi. To znamená mať registračnú knihu, náleznú listy ako záznam nálezu, dokumentačný list a podobne, darovacia listiny a tiež databázu prijatých úhynov,“ sumarizuje Chovancová. Všetky tieto náležitosti sa týkajú nielen samotných exemplárov, ale aj ich častí.

Pokiaľ na území Tatranského národného parku nájdú pracovníci jeho správy mŕtve zviera CITES-ového druhu, ale i každého chráneného druhu, ktoré mohlo o život prísť pričinením pytlíakov, skutok ďalej vyšetrujú orgány činné v trestnom konaní. Najčastejšie ide o vlka, niekedy medveďa. Dokazovanie je však veľmi náročné.

Práca tatranských zoológov je okrem pôvodných druhov čiastočne naviazaná i na cudzokrajné exotickjšie zvieratá CITES-ových druhov v súkromných chovoch či zooloģických záhradách. „Musíme byť pri odovzdávaní týchto živočíchov, ktoré uhynuli, aby sme sa uistili, že je naozaj kompletne celé telo vydanané na ďalšie spracovanie. Ide o to, aby si niekto napríklad nevezal zub z tigra a potom ho nepredával ďalej,“ vysvetľuje zoológ Lukáš Lončík. Mimoriadne presnú evidenciu si vyžadujú aj CITES-ové živočichy v záchrannej stanici Správy TANAP-u. „Nedávno sme mali v rehabilitácii korytnačku zelenkastú, ktorú sme odniesli do Národnej zoo Bojnice, lebo po troch mesiacoch prepadla štátu. Aj tento jedinec musí mať druhovú kartu, súhlas na premiestnenie, povolenie na odvoz a tak ďalej,“ vysvetľuje Lončík.

Detailná evidencia ohrozených druhov živočíchov a rastlín je najefektívnejším spôsobom, ako zamedziť obchodovaniu s nimi, prípadne s ich časťami či výrobkami z nich. Vďaka dohovoru CITES sa tak podarilo po svete eliminovať negatívne dôsledky pytlíactva a čierneho obchodu. Žiaľ, vo všetkých zemepisných šírkach a dĺžkach naďalej špekulanti hľadajú možnosti, ako pravidlá na ochranu živočíchov i rastlín obísť s vidinou dobrého zárobku. Aj preto prijímajú zmluvné strany rôzne novely, vyhlášky a opatrenia, ktoré majú byť pružnou reakciou na vývoj situácie. ◀

Každý, kto má v držbe exempláre CITES, je povinný viesť o nich evidenciu podľa § 9 zákona Národnej rady SR č. 15/2005 Z. z. o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi. Sú to všetci držiteľia živých i neživých exemplárov rastlín i živočíchov druhov uvedených v prílohe A až D Nariadenia Rady (ES) č. 338/97 z 9. decembra 1996 o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi vrátane krížencov v rozsahu ustanovenom v prílohe nariadenia Rady (ES) č. 338/97 – výnimka CITES. Spoločnou povinnosťou týchto držiteľov je mať evidenčné číslo, ktoré na požiadanie prideliuje Vedecký orgán SR, ten podľa § 21, ods. 2, písm. i) zákona č. 15/2005 Z. z. vedie evidenciu takýchto osôb. Múzeá s prírodovedným zameraním vedú evidenciu podľa osobitného predpisu v zmysle § 9, ods. 2 zákona NR SR č. 15/2002 Z. z.

Hneď na úvod mi nedá neopýtať sa, čo je pravdy na tom, že pre porušenie pravidiel končia filmári v TANAP-e na tzv. blackliste. Naozaj existuje čierna listina s menami tých, ktorí majú u vás doživotnú stopku?

Pravdupovediac ja o takej listine neviem a ani som ju ešte nevidel. Faktom však je, že v našej pamäti sú uložené mená alebo spoločnosti, ktoré sme v minulosti riešili pre porušovanie pravidiel pohybu na území TANAP-u alebo pre porušovanie zákazov stanovených zákonom o ochrane prírody a krajiny. Je to podobné ako v bežnom ľudskom živote. Človek si pamätá nielen krásne veci, ale aj tie nepríjemné, na ktoré by najradšej zabudol. Neznamená to však, že sa tým automaticky zatvárajú dvere pred tými, s ktorými boli niekedy problémy. Len sme opatrnejší a prísnejší pri posudzovaní ich žiadostí.

Poniekto filmári však otvorene hovoria o svojich nie príliš pozitívnych skúsenostiach s TANAP-om. Čím to podľa vás je, že TANAP nemá vo filmárskych kruhoch príliš lichotivé renomé?

Počúvam a čítam to pomerne často. Zároveň však musím konštatovať, že najčastejšie, respektíve najhlasnejšie to počuť od tých, ktorí boli takpovediac „prichytení pri čine“. Nečudo, že sa potom šíria podobné reči. Počas svojho pôsobenia v TANAP-e som spolupracoval s viacerými filmármi a spoločnosťami, ktoré svoj zámer s nami vopred prekonzultovali a hľadali spôsob, ako ho realizovať pri dodržaní našich požiadaviek. Z vlastnej skúsenosti viem, že o filmovanie na území TANAP-u je veľký záujem, a preto je Správa TANAP-u možno aj trochu prísnejšia a opatrnejšia. Pamätám si rok 2019, keď sa v TANAP-e okrem iného nakrúcali štyri väčšie snímky, vrátane bollywoodskeho trháku Chehre a neostáva mi iné, len konštatovať, že je skutočne náročné sklbiť predstavy filmárov so záujmami ochrany prírody.

Určite to nie je jednoduché. Ako je to teda s filmovaním v TANAP-e? Predpokladám, že v národnom parku platia isté pravidlá, ktoré musia dodržiavať aj filmári.

Všetky pravidlá pre filmovanie a činnosti spojené s ním vyplývajú predovšetkým z platných právnych predpisov, najmä zákona o ochrane prírody a krajiny a záujmov ochrany prírody, ktoré ako odborná organizácia ochrany prírody presadzujeme na vlastnom území národného parku a v jeho ochrannom pásme. Tie vyplývajú aj z interných materiálov jednotlivých odborných útvarov Správy

Kľúčová je komunikácia a dôvera

Keďže záujem o filmovanie v najstaršom národnom parku na Slovensku i vďaka technologickým novinkám z roka na rok rastie, zaujímalo nás, aké podmienky musí človek splniť, ak chce natáčať na jeho území. S Petrom Spitzkopfom ml., námestníkom riaditeľa Správy Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici, sme sa porozprávali aj o tom, či skutočne majú niektorí filmári v TANAP-e natrvalo zatvorené dvere. Z vášnivej diskusie, ktorá sa nedávno strhla na sociálnych sieťach, to totiž vyzerá tak, akoby boli filmovačky v Tatranskom národnom parku nežiaducim elementom. Filmári tvrdia, že dostať povolenie na nakrúcanie nie je vôbec jednoduché, správca územia priznáva, že sklbiť ich požiadavky s ochranou prírody je ťažký oriešok.

Martina Petránová

Marcel Tobis a archív Petra Spitzkopfa ml.

TANAP-u. Preto je veľmi dôležitá komunikácia ešte na začiatku zámeru, čiže pred vybavovaním potrebných povolení a samotným začiatkom filmovania.

Podľa čoho teda TANAP rozhoduje, kto na jeho území filmovať môže a kto nie?

Trochu vás poopravím. Správa TANAP-u nerozhoduje, nie je správnym orgánom ochrany prírody. V takýchto prípadoch je to vždy okresný úrad v sídle kraja, odbor starostlivosti o životné prostredie. Ten na základe stanoviska odbornej organizácie ochrany prírody, ktorou je v prípade Tatranského národného parku Správa TANAP-u, v správnom konaní rozhodne o vydaní súhlasov a povolení výnimiek zo zákazov ustanovených zákonom o ochrane prírody a krajiny. Práve preto je dôležitá komunikácia so Správou TANAP-u hneď na začiatku, aby požiadav-

ky filmárov boli v súlade s obmedzeniami, ktoré má nastavené Správa TANAP-u pre potreby záujmov ochrany prírody. Pri takomto postupe je proces bezproblémový a pomerne hladký. Ak teda do správneho konania nevstúpi mimovládne organizácie so svojím pohľadom na danú vec. Aj to sa stáva.

To znie dosť všeobecne a vágne. Skúsme byť konkrétnejší. Čo všetko musí filmár splniť, aby vôbec dostal povolenie natáčať v TANAP-e?

Kým odpoviem na vašu otázku, tak si dovoľm uviesť jeden malý príklad. Ak by chcel hoci aj vedecký alebo odborný zamestnanec národného parku vo svojom voľnom čase a nie v rámci svojich pracovných úloh realizovať na území TANAP-u výskum pre potreby ochrany prírody, prípadne inú činnosť v prospech prírody,

musel by na túto činnosť požiadať o udelenie výnimky a absolvovať už spomínaný proces správneho konania. V rámci neho by bol povinný dokladovať svoju odbornú spôsobilosť, preukázať jasnú metodiku, teda čo, kde a ako chce robiť a aký bude z toho výsledok. Následne by mal povinnosť posilať priebežné a záverečné správy zo svojich výskumov. A to už ani nechcem hovoriť o tom, že toto všetko musí absolvovať vo svojom voľnom čase a neraz aj za zložitej komunikácie s neštátnymi vlastníckmi na území, kde chce činnosť realizovať. Okrem toho, samozrejme, musí komunikovať aj so správou národného parku, bez ktorej to nemôže ísť. Výsledky takéhoto výskumu jedného z mojich kolegov sa napríklad premietli v aktualizovanom zozname zákonom chránených druhov novelizovanej vyhlášky, ktorou sa vykonáva zákon o ochrane prírody a kra-

jiny, odborných či náučno-populárnych článkoch, environmentálnej výchove, budú taktiež využité pri tvorbe Červeného zoznamu húb Slovenska či Červenej knihy. Takisto poslúžili pre niekoľko národných parkov na Slovensku ako podklad pre pripravované zonácie či odborné stanoviská, a to najmä vo vzťahu k ochrane viacerých lesných ekosystémov s vekom nad sto rokov v ich kompetenčnom území.

Vráťme sa však späť k filmárom...

Týmto príkladom som chcel len poukázať na to, že jednoduché to nemajú ani odborníci. Aj pre nich platia pravidlá, ktoré musia dodržať. Ale poďme späť k filmárom. Už to, že filmár príde k nám, aby predstavil a prediskutoval svoj zámer, je pre Správu TANAP-u dôležitým signálom o jeho úmysloch. A tu sa dostávame aj k úvodnej otázke. V prípade, že je minulosť filmára poznačená napríklad opakovaným porušovaním pravidiel pohybu na území TANAP-u alebo zákona o ochrane prírody a krajiny, berieme to, pochopiteľne, do úvahy, ale nie takým spôsobom, že mu celý projekt práve a len z tohto dôvodu zrušíme. Celú vec prehodnocujeme komplexne a predovšetkým z pohľadu záujmov ochrany prírody, ktoré sleduje Správa TANAP-u. Prioritu má ochrana jednotlivých zložiek živej i neživej prírody. Ak v rámci komunikácie nájdeme konsenzus alebo kompromis medzi predstavami filmára a požiadavkami Správy TANAP-u, tak sa filmár môže obrátiť na okresný úrad v sídle kraja so svojou žiadosťou o vybavenie potrebných povolení a môže si byť istý, že Správa TANAP-u nebude prekážkou na jeho ceste k tomu, aby ich získal.

Myslela som, že existuje nejaký zoznam, v ktorom sú taxatívne uvedené podmienky, ktoré musí filmár splniť, aby mohol nakrúcať v národnom parku. Avšak zjavne všetko stojí a padá na komunikácii. Opýtam sa teda inak. Má filmár v TANAP-e vôbec šancu nakrútiť napríklad taký východ či západ slnka?

Myslím si, že má. Záleží však na tom, na aké účely si ho chce nafilmovať, akým spôsobom, v akej lokalite a v akom období. Práve v tejto súvislosti sa nám množia žiadosti o filmovanie najmä s pomocou dronov. Záujemcovia sa neraz oháňajú rôznymi povoleniami, licenciami a predovšetkým dôležitosťou získania takýchto záberov, no treba si uvedomiť, že lety dronom v chránených územiach a v biotopoch s výskytom zákonom chránených druhov živočíchov sú z hľadiska ochrany prírody považované za negatívne, a preto sú značne limitované. Široká verejnosť častokrát považuje drony za tiché a neškodné. Každý

hluk však zvieratá vnímajú niekoľkonásobne citlivejšie ako človek. Napríklad cicavce dron považujú za predátora a dravé vtáky za teritoriálneho konkurenta. Okrem toho je vlastné územie národného parku rekreačným prostredím, a teda prelety dronov z tohto pohľadu ostatní návštevníci vnímajú ako negatívny prvok. Žiaľ, v pomerne krátkom čase sa drony stali doslova hitom, ich oblúba rastie a s tým je spojený aj narastajúci tlak na chránené územia. Vzhľadom na uvedené skutočnosti je celoročné legislatívne obmedzenie používania dronov opodstatnené a zamestnancami Správy TANAP-u kontrolované. Našou snahou je v určitých lokalitách úplne vylúčiť lety s dronom a jeho použitie povoliť len po individuálnom posúdení konkrétnych žiadostí v odôvodnených prípadoch pre účely vedy a výskumu, výchovno-vzdelávacie účely, prípadne pri vyššom spoločenskom

Peter Spitzkopf ml.

záujme, ktorý presahuje záujem jednotlivca prinášajúci prospech väčšine občanov a to za podmienok, že neexistuje iná alternatíva a aj to len za doprovodu zamestnanca Správy TANAP-u. Ale vrátim sa späť k otázke. Vychádzajúc aj z doterajších skúseností snažíme sa rešpektovať pravidlo, že pohyb po národnom parku je z pohľadu ochrany prírody prijateľný len v dennej dobe, to znamená, že na území TANAP-u by mali aj filmári vykonávať svoje aktivity ideálne až hodinu po východe slnka a ukončiť by ich mali hodinu pred jeho západom. Takže, ak chce mať niekto takéto poetické zábery vo svojom dokumente, mal by to s nami vopred odkonzultovať.

Tú však zrejme nemá každý, kto „vyhodí“ takéto poetické zábery na sociálne siete. Mám pocit, že východy a západy slnka je taká tatranská kultovka, ktorá na človeka vyskočí už pomaly spoza každého rohu.

Je pravda, že v súčasnosti sa v chránených územiach na Slovensku, vrátane TANAP-u, pohybuje množstvo amatérskych či profesionálnych „wildlife“ filmá-

rov a fotografov, ktorí svoje zábery zverejňujú na sociálnych sieťach a so správami národných parkov nemajú svoju činnosť nijako oficiálne ošetrovanú. Nájdú sa medzi nimi takí, ktorým chýbajú dôležité odborné znalosti týkajúce sa správania voľne žijúcich zvierat, a teda nevedia správne vyhodnotiť, kedy je živočích v strese z vyrušovania, aké varovné signály vysielá, nakoľko zasahujú do jeho denného biorytmu, či mu nespôsobujú problémy pri vyvážaní mláďat a podobne. Takýto filmár či fotograf sa tak v krajom prípade môže vystaviť ohrozeniu svojho zdravia alebo života, prípadne ohrozenia živočícha, ktorý je predmetom jeho záujmu. Preto nás pri posudzovaní žiadostí o filmovanie zaujíma, či je ten človek dostatočne odborne spôsobilý a ohľaduplný voči tej zložke prírody, ktorú chce filmovať. To platí obzvlášť vtedy, ak ide o živočích. Ja sám často počúvam zo strany filmárov tvrdenie, že o nič nejde, veď je to len film človeka s vrúcnyim vzťahom k prírode, ktorý jej nechce nijako ublížiť. Ale niekedy je tá hranica ozaj tenká a je veľmi ťažké objektívne posúdiť, či filmovaním za daných podmienok, v danom čase a priestore či určitým spôsobom filmár nespôsobí nejakú ujmu pre niektorú zložku živej alebo neživej prírody.

Tak teda, poďme si to stručne zhrnúť. Čo by ste odporučili niekomu, kto má záujem filmovať v národnom parku a nechce sa dostať do konfliktu s jeho správcom?

Tak ako som už spomenul, kľúčová je komunikácia. Ešte predtým, ako filmár zapne kameru, je dôležité, aby nám predstavil svoj zámer a „vyštrngali“ sme si pravidlá hry. Navyše, je pre nás podstatné, aby sme sa na neho mohli ľudsky aj odborne spoľahnúť a aby precízne rešpektoval nami stanovené požiadavky. Z praxe viem, že väčšie spoločnosti majú svoj tím ľudí, ktorí presne vedia, čo treba pre hladký priebeh filmovania zabezpečiť. Sú si vedomí toho, že v chránených územiach potrebujú mať výnimku na túto činnosť, a tak za nami prídu a diskutujú o podmienkach, predstavách i možnostiach. Avšak nie každý z filmárov si môže dovoliť mať takéto zázemie. Práve preto sme otvorení dialógu. Stáva sa totiž, že niektorí filmári sa do svojho projektu pustia v sladkej nevedomosti, alebo sa cielene rozhodnú zariskovať s vedomím, že ich filmársky počin im stojí aj za riziko uloženia pokuty. A keď sa na to príde, tak sa už len hodia do polohy obete, prípadne vedú štvavé diskusie na sociálnych sieťach. A pritom by stačilo komunikovať. Veď aj my máme záujem o to, aby prírodu a jej krásy mohli ľudia obdivovať aj prostredníctvom zaujímavých dokumentov. ◀

Živé mŕtve drevo

Lingvistické mimikry sa mimoriadne úspešne schováva v mŕtvom dreve. Ono totižto vôbec nie je mŕtve. Práve naopak. Poskytuje domov obrovskému množstvu organizmov vrátane stovák druhov húb či hmyzu, stáva sa kľúčovým ohniskom v reťazi kolobehu živín, môže celkom nasiaknuť vodou i ponúknuť substrát pre rast mladých stromčekov. Spočiatku zdanlivo drevo bez života tvorí neoddeliteľnú súčasť lesa.

 Martin Pemčák

Termín mŕtve drevo nie je presný. Paradoxne aj živý strom tvoria odumreté bunky, respektíve pletivá, a to približne z deväťdesiatich percent. Živé bunky sa nachádzajú len v okrajovej časti kmeňa, vo vrstve lyka a dreva. Termín mŕtve drevo sa ale používa hlavne v spojitosti s rozkladnými procesmi. Vo všeobecnosti zahŕňa suché dreveniny, zlomy a odumreté časti stromov i krov. V literatúre často objavujeme aj iné pojmy v spojitosti s mŕtvym drevom, napríklad tlejúce, odumreté či moderové drevo. V tomto článku ich budeme uvádzať ako synonymá, i keď za zmienku stojí napríklad moderové drevo, ktorým sa označuje substrát na klíčenie a ujímanie semenáčikov.

Pohľad na mŕtve drevo sa časom menil. V minulosti ľudia hospodáriaci v lese považovali odumretý strom skôr za zdroj náklady pre les. Mŕtve drevo bolo vnímané negatívne, ako prvok, ktorý poukazuje na zlé hospodárenie, nedbalosť alebo plytvanie.

S pribúdajúcim záujmom výskumníkov a vedcov o lesný ekosystém sa uhol pohľadu modifikoval. Mŕtve drevo začali authority považovať za dôležitú, neoddeliteľnú a dynamickú súčasť prirodzených lesných ekosystémov. Má nezastupiteľnú rolu v kolobehu živín a prirodzenej obnove lesných ekosystémov, ovplyvňuje vlhkostný režim, heterogenitu prostredia a biodiverzitu.

Práve jeho vplyv na biologickú rozmanitosť predstavuje najvýznamnejšiu funk-

ciu odumretého dreva. Na tlejúce mŕtve drevo sa viažu stovky húb, rastlín a živočíchov, podľa štúdií ide dokonca o 30 až 50 percent všetkých organizmov žijúcich v lese. Na mŕtvom dreve rôzne druhy húb a bezstavovcov priamo závisia tým, že z neho využívajú živiny. Mŕtve drevo pri svojom rozklade vytvára substrát pre rastliny, a teda konkurenčnú výhodu oproti iným stanovištiarom. Zároveň poskytuje vhodné úkrytové možnosti pre vtáky alebo plazy. Druhy žijúce na mŕtvom dreve sa často stávajú potravou pre druhy, ktoré toto drevo priamo k životu nepotrebujú, no sú naň sekundárne viazané. Príroda tak širokú škálu organizmov priamo alebo nepriamo zapája do procesu rozkladu mŕtveho dreva. V súčasnosti je predmetom záujmu nielen mykológov a ekológov, ale aj lesníkov. Pri presadzovaní tzv. prírode blízkeho hospodárenia, v snahe maximálne využívať pri pestovaní lesa prírodné procesy, hrá mŕtve drevo nezastupiteľnú úlohu.

Príbeh mŕtveho dreva

„Život“ mŕtveho dreva sa začína odumretím stromu. Pokiaľ nepôsobil ako primárny činiteľ vietor, hovoríme o stojacom mŕtvom dreve, tzv. suchároch. Môže

▲ Hrubé mŕtve drevo je prirodzenou súčasťou zachovalých prírodných lesov.

▼ Stojace mŕtve drevo je suchšie, spravidla pohlcuje viac slnečnej energie a rozkladá sa pomalšie.

íť o jednotlivé stromy alebo skupiny. Napríklad vo vysokohorských smrečinách podporujú zmladzovanie jarabiny tým, že na jej vetvách posedávajú vtáky, ktoré svojím trusom rozširujú semená. Vďaka tmavšiemu povrchu sucháre pohlcujú viac slnečných lúčov, v ich okolí sa preto sneh roztápa skôr, čo urýchľuje príchod jari. Skoršie roztopenie snehu v týchto miestach oproti ostatným častiam lesa zároveň uľahčuje uchytenie semienok, podporuje prirodzenú obnovu lesa a lepšie odrastanie stromčekov. Sucháre svojou prítomnosťou ďalej vplývajú na mikroklimu, vytvárajú potravné a úkrytové možnosti a slúžia ako dutinové stromy.

Z hľadiska biodiverzity je významnejšie ležiace mŕtve drevo. Medzi prvými ho obsadzujú drevoosídľujúce huby, ktoré zohrávajú dôležitú a nenahraditeľnú úlohu. Rozkladom dreva umožňujú prístup k živinám pre ďalšie organizmy. Dokážu si poradiť aj s ťažko rozložiteľným lignínom obsiahnutým v dreve. Nastáva postupný rozklad, na ktorom sa podieľajú rôzne organizmy. Druhy, ktoré osídľujú a využívajú mŕtve drevo, môžeme spoločne označiť ako saproxylické organizmy (organizmy viazané na mŕtve drevo).

Výsledkom rozkladu je úplná minimalizácia dreva a navrátenie živín do lesného ekosystému. Celý proces môže trvať 20 až 180 rokov. Odumreté drevo sa v priebehu času neustále mení, ovplyvňuje ho najmä jeho poloha, teda či je stojace alebo ležiace, a štádium rozkladu drevenej hmoty. Na to, ako rýchlo sa drevo rozkladá, vplýva i množstvo iných faktorov. Od lokality a nadmorskej výšky cez druh dreveniny, jeho dimenziu, až po okolnosť, ktorá viedla k odumretiu. Napríklad v zmiešaných lesoch sa za vhodných podmienok bukové drevo rozkladá veľmi „rýchlo“. Môže íť o niekoľko desiatok rokov. Naopak, kmeň odumretého smreka sa vo vyšších nadmorských výškach môže rozkladať viac ako sto rokov.

Huby osídľujúce mŕtve drevo v ňom aktívne udržiavajú vodu potrebnú pre svoj život. Spoločne s nimi existuje spektrum organizmov, ktoré sú na túto vodu viazané. Množstvo zadržovanej vody rastie s mierou rozkladu dreva a jeho kontaktom s pôdou. Záleží aj od druhu dreveniny, z akej drevo pochádza, a od jeho hrúbky.

Napríklad v smrekovom lese, v ktorom stromy odumreli pred piatimi až desiatimi rokmi, bolo zistené, že podiel vody sa v ležiacom dreve pohybuje do 57 percent. Pri smrekoch, ktoré odumreli pred 20 až 25 rokmi, tento podiel dosiahol až 79 percent. V mŕtvom dreve postupom rozkladných procesov voda naberá čoraz väčšie zastúpenie oproti tlejúcej hmote.

Pod tenkou povrchovou vrstvou dreva sa nachádza omnoho vlhkejšie prostredie ako v pôde pod ním.

V lese, ktorý poškodil podkôrný hmyz, začína mŕtve drevo plniť v územiach bez zásahu po 15 až 20 rokoch ďalšiu funkciu. Kmene bránia odtoku vody. Na časti kmeňov badať efekt fixácie povrchovej vody a efekt pôsobiaci na zmenu vegetácie. Druhý menovaný vidíme v kontakte pôdy s prekážkou, teda kmeňom. Na týchto miestach začína rásť vlhkomilnejšia vegetácia. Kmene, ktoré spomaľujú odtok, majú teda priamy vplyv na zmenu vegetácie vo svojom tesnom okolí.

Rodí sa nový les

Ako už bolo vyššie spomenuté, mŕtve drevo má nezastupiteľnú funkciu pri prirodzenej obnove drevín. Hrubé rozkladajúce sa drevo predstavuje prirodzený substrát pre obnovu lesa. Takéto drevo sa v literatúre označuje aj ako moderové drevo. Na zrod nového lesa, klíčenie, ujímanie a prežívanie semenáčikov vplyva hlavne teplota, vlhkosť a konkurencia okolitej bylinnej vegetácie. Z tohto hľadiska mŕtve drevo poskytuje pre semenáčky určitú výhodu.

Napríklad pri obnove smrekových prírodných lesov na hornej hranici lesa predstavuje moderové drevo významné kľúčne lôžko. Rozkladajúce sa drevo je miestom, kde majú mladé smrekové výhodu. Konkurencia bylín na humusovej vrstve zabraňuje totiž ich obnove. Zistilo sa, že v prípade týchto lesov rastie až 69 percent jedincov z prirodzenej obnovy práve na tomto dreve.

Rozkladajúce sa mŕtve drevo sa vďaka svojim vlastnostiam stáva dôležitým substrátom pre ujímanie semenáčikov, ale nie každé hrubé mŕtve drevo je pri obnove vhodné. Závisí hlavne od štádia rozpadu, s ktorým je spojená dostupnosť živín a vlhkosť substrátu. Mladé stromčeky rastú s obľubou na mŕtvom dreve. V neprístupných lokalitách alebo v rezerváciách možno často pozorovať stromy rastúce v rade za sebou. Ide o jedince, ktoré vyrástli na tlejúcom kmeni ich predkov. ◀

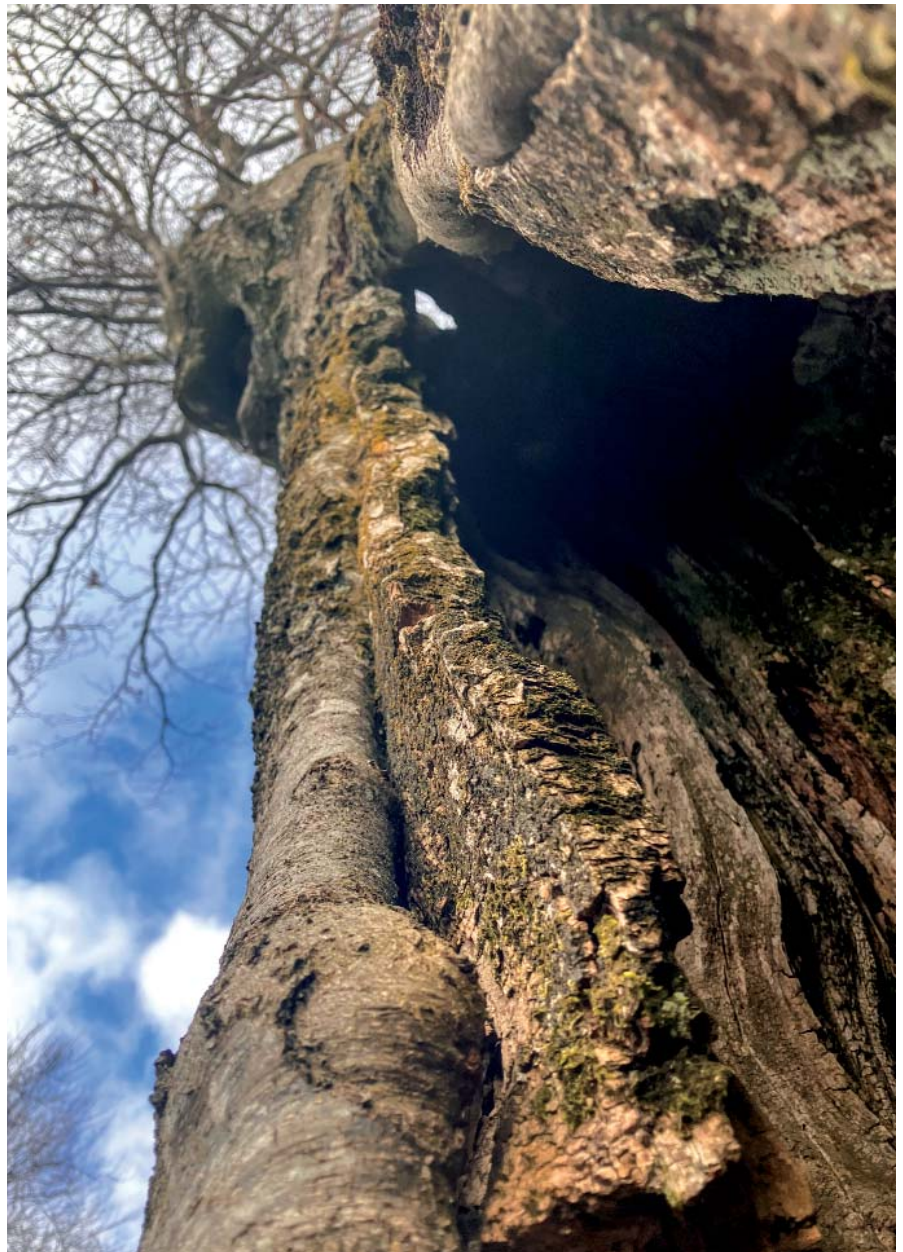
Zdroje:

Mŕtve drevo. *Pralesy Slovenska* [online, cit. 2023-04-01]. Dostupné na: <https://www.pralesy.sk/co-je-prales/mtve-drevo.html>.

Merganičová, K., Merganič, J., Svoboda, M., Bače, R., Šebeň, V.: *Deadwood in Forest Ecosystems, Forest Ecosystems – More than Just Trees*. Blanco, J. A. (Ed.). In Tech, 2012. ISBN: 978-953-51-0202-1. InTech. In: <http://www.intechopen.com/books/forest-ecosystems-more-than-just-trees/deadwood>.

Saniga, M.: *Štruktúra a dynamika prirodzenej obnovy v smrekovom prírodnom lese NPR Pilsko*. Beskydy: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008. ISSN: 1803-2451. s. 163 – 170.

Hubený, P.: *Dřevo plné vody*. In: *Šumava, podzim/2020*. ISSN, 0862-5166 s. 14 – 15.

Takzvané sucháre, teda stojace mŕtve drevo, ovplyvňujú mikroklimu, vytvárajú potravné a úkrytové možnosti a slúžia ako dutinové stromy.

Hrubé rozkladajúce sa drevo predstavuje pre obnovu lesa prirodzený substrát.

Kvitnúci (fertílly) jedinec

V podhorí Tatier je už vegetačná sezóna v plnom prúde a čo nevidieť, postupne sa roztopí sneh aj vo vyšších polohách. Tatranské doliny a štíty sa v priebehu leta ešte viac zaplnia návštevníkmi, ktorí turistikou aktívne trávia svoj voľný čas. Počas výstupu po značených chodníkoch sa však oplatí neupierať zrak len na skalné štíty a dychberúce panorámy. Iba tí, čo sklopia oči a vnímajú aj prírodu priamo pri nohách, si všimnú drobnú, nevýraznú rastlinku, ktorej krása vynikne až pri detailnejšom pohľade. Laickou verejnosťou je tento druh prehlíadaný. Iba málokto vie, že v Jamníckej a Račkovej doline v Západných Tatrách rastie kvietok, ktorý v rámci celého Slovenska nájdete len tu. Zoznámte sa so zbehovcom ihlanovitým (*Ajuga pyramidalis*), ktorý je hlavným protagonistom tejto časti seriálu o chránených rastlinách Tatier.

 Mikuláš Tajboš a Jozef Radúch

 archív autorov

Táto drobná bylina dosahuje výšku päť až dvadsať centimetrov, počas kvitnutia je nápadná modrými kvetmi a fialovo sfarbenými listami. Z listovej ružice vyrastá pomerne hrubá, štvorhranná byl s krížmo protistojnými listami, ktoré sa smerom nahor zmenšujú. Elipsovité až obrátene vajcovité listene sú na okraji zvlínené a horné dvakrát také dlhé ako kvety. Listene majú často modré až modrofialové zafarbenie. Súkvetie je výrazne štvorhranno ihlanovité. Modré, kratučko stopkaté až sediace kvety sa dajú pozorovať od júna do augusta. Listy v súkvetí tvoria pre kvety efektne úkryty pred dažďom a ich červenofialová farba umocňuje signálny efekt kvetov. Medzi najčastejšie opelovače zbehovca patria najmä čmeliaky. Plodom sú tvrdky, ktoré roznášajú mravce a tým prispievajú k šíreniu druhu.

V Tatranskom národnom parku je zbehovec ihlanovitý evidovaný len na niekoľ-

kých mikrolokaliťách, kde sa vyskytuje vo veľmi malých počtoch. Počas pozorovaní v rokoch 2018 až 2022 na nich zamestnanci Správy Tatranského národného parku narátali od päť do dvadsaťdva kvitnúcich jedincov. Početnosť však medziročne na jednotlivých lokalitách značne kolíše.

V Jamníckej a Račkovej doline sa druh objavuje v nadmorskej výške okolo 1 300 metrov nad morom. Okrem fertílňých jedincov s dobre vyvinutými a často viacerými dcérskymi byľami vyrastajúcimi z prízemnej ružice listov sa tu zriedkavo vyskytli aj sterilné jedince zložené len z listov prízemnej ružice. Vzhľadom na to, že zbehovec je hemikryptofyt, teda trváca rastlina s prezimujúcimi púčikmi tesne nad zemou, môžu tieto jedince predstavovať mladé, v tomto roku vyklíčené rastlinky. To naznačuje, že tu máme síce malé a málopočetné populácie, ale vzhľadom na prítomnosť mladých jedincov vykazujú určitú mieru stability. Zaujímavý je výskyt druhu okolo Račkovho potoka vo výške 860 metrov nad morom, kde sa zbehovec dostal pravdepodobne splavením.

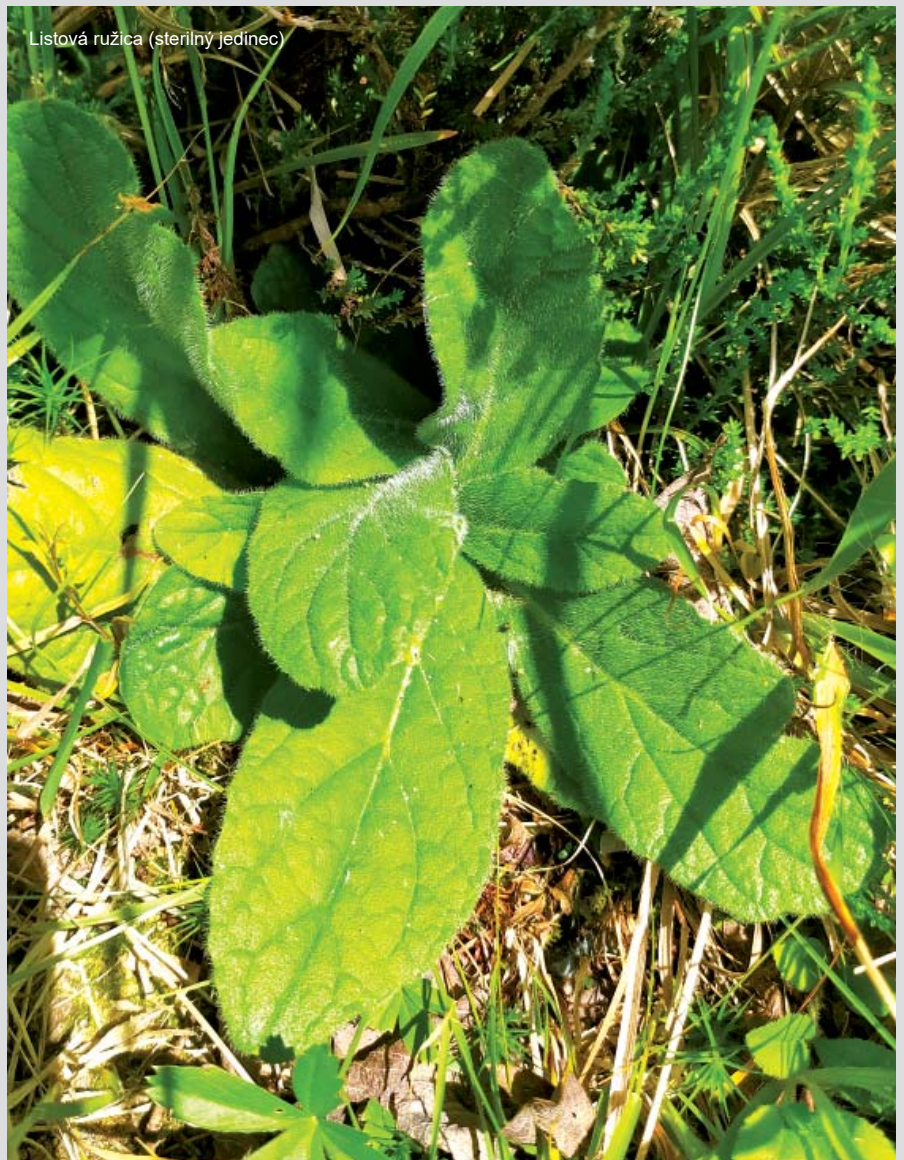
Na lokalite s rozmermi 10 x 2 metre v Račkovej doline rástlo 14. júna 2022 dvadsať kvitnúcich jedincov.

Nenápadný a prehliadaný

Obvykle sa tento druh vyskytuje na okrajoch svetlých lesov, v riedkolesí lúk a pastvín, na okrajoch lesných ciest, rúbaniskách a na lesných skladoch. Vyhovujú mu polotienne stanovišťa s kyslou, na živiny chudobnou, no vlhkou pôdou. V minulosti rástol zbehovec na trávnatých plochách, ktoré sa využívali ako pastviny. V nízkej, spasenej tráve mal možnosť presadiť sa. Po opustení od pastevného využívania pozemkov vhodne lokality pre jeho existenciu zarástli vysokou trávou a pôdu pokryla vrstva poliehavej, zahŕňajúcej stariny. V takomto prostredí nemá nízka a konkurenčne slabá rastlina šancu prežiť.

Všetky lokality, kde je druh evidovaný v Západných Tatrách, sú výrazne presvetlené, so slabou zastúpenou stromovou etážou. Často sú to plochy zasiahnuté vetrovou kalamitou. Zdá sa, že táto disturbancia na chudobných stanovištiach mu vytvorila vhodné podmienky pre rast i rozmnožovanie. Nachádza sa aj v blízkosti turistického chodníka, kde mu otvorená plocha jeho trasy vytvára optimálne prostredie.

Druh zbehovec ihlanovitý je uvádzaný v Červenom zoznam výtrusných a kvitnúcich rastlín Slovenska (2015) v kategórii ohrozenosti CR (critically endangered), teda kriticky ohrozený. Znamená to, že je vystavený najvyššiemu riziku vyhynutia vo voľnej prírode v bezprostrednej budúcnosti. Spoločenská hodnota jednej rastlinky bola stanovená na 500 eur. ◀

Listová ružica (sterilný jedinec)

náciu druhov, ktoré nie sú veľmi v oblube entomológov. Výsledky boli do určitej miery ovplyvnené aj odrazom abiotických a biotických faktorov lokalít.

V piatich lokalitách Tatranského národného parku (Lomnické sedlo, Velická, Tomanovská, Furkotská dolina a Dolina Waksmundzka na poľskej strane Tatier) sme zaznamenali vyše 330 chrobákov v 55 druhoch, v 7 čeladiach. Zistili sme druhy typické pre subalpínske a alpínske polohy ako napríklad *Alpinia lohseiana*, *Atheta contristata*, *Leptusa laevicauda*. Druhy patria do čelade drabčikovité (Staphylinidae). Je to zaujímavá, v súčasnosti najviac rozmanitá čelaď organizmov, ktorá sa vyskytuje takmer vo všetkých ekosystémoch sveta cez vlhké tropické zóny a morské pobrežia až po horské oblasti. Ide o starodávnu skupinu chrobákov, ktoré sú známe spred vyše dvesto miliónov rokov, a možno aj skôr. Hoci sa zdá byť morfológia jednotná, kvôli krátkym krovkám, ktoré nechávajú odkrytú zvyčajne až polovicu brušných článkov, ich telo je mimoriadne flexibilné a predurčuje obývať enormnú rozmanitosť mikrobiotopov. Ako by sa dalo očakávať pre tak veľkú skupinu, existujú v nej značné rozdiely, napríklad vo veľkosti tela, ktorá sa pohybuje od 1 po 3,5 mm, alebo v sfarbení druhov, ktoré môže byť od žltej, červenej, modrej, zelenej cez hnedočervenú, hnedú až po čiernu. Jednou z výhod je ich citli-

Zaujímavé a vzácne

Jedinečný a rozmanitý ekosystém alpínskeho stupňa Tatier je len veľmi málo prebádaný z hľadiska pôdných živočíchov. Už aj nepatrné výskumy poukázali na rôznorodosť fauny, ktorej sa celkom dobre darí vo výškach cez 1 450 metrov nad morom.

 Alexandra Jászayová, Tomáš Jászay a Gabriela Chovancová
 archív autorov a internet

Tatry sú bezpochyby jedným z najatraktívnejších území z hľadiska biodiverzity. Ak chceme poznať vývoj spoločenstiev chrobákov, mali by sme do úvahy vziať aj vývoj prírody daného územia. Klimatické faktory sú rozhodujúcim prvkom, ktorý ovplyvňuje populácie všetkých živých organizmov. V rámci nášho výskumu zameraného na zistenie parazitofauny gastrointestinálneho traktu tatranských endemitov (kamzíka a svišťa) a tiež zistenie percentuálneho zastúpenia infiko-

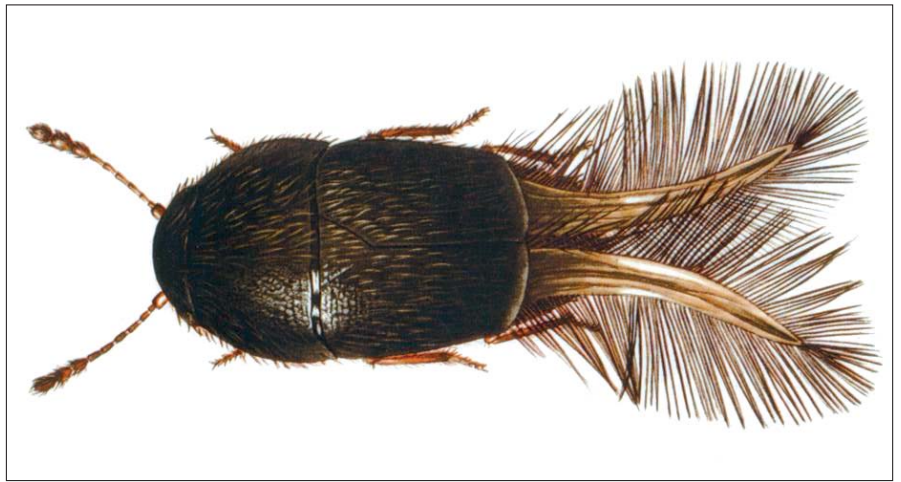
vaných pôdných roztočov, ktoré pôsobia ako medzihostitelia v životnom cykle pásomnic, sme získali kompletný pôdny materiál z rôznych lokalít. V tomto prípade aj chrobáky. Výsledky boli do istej miery ovplyvnené nami použitou metódou triedenia. Keďže sme kvôli primárnej akarologickej analýze použili menší typ ôk na sitkách, ktoré slúžia na pomalý prepad pôdnej fauny do zbernej nádoby, získali sme rozmerovo veľmi malé druhy chrobákov, a teda sme sa zamerali na determi-

vosť na zmeny prostredia, to znamená, že majú potenciál ako bioindikátor environmentálnych podmienok v aplikovaných vedách, ako je napríklad lesnícky výskum.

Zaujímavým druhom, ktorý sme zaznamenali, je *Platystethus laevis*, ktorý bol v predchádzajúcich výskumoch z nášho územia identifikovaný v kamzičom truse. Takto sme ho našli aj my. Je to koprofág, ktorý pre svoj život preferuje suchý trus dobytky či oviec, v našom prípade kamzíka, ale vyskytuje sa tiež v svištích norách alebo v hniezdach mravcov. Nášmu nálezu patrí náležitá pozornosť, pretože ide o veľmi ojedinelé zistenie pre faunu Slovenska. Druhu *Bryaxis frivaldszkyi slovenicus* sa dobre darí v chladnom prostredí. Rôzne literárne zdroje uvádzajú jeho výskyt iba v jaskynnom prostredí. My sme ho po prvýkrát potvrdili na alpínskych lúkach vo vysokohorskom prostredí Tatier, čím sme rozšírili poznatky o jeho ekológii. O biológii týchto druhov sa vie pomerne málo. Predpokladá sa, že

sú to dravé živočíchy živiace sa malými bezstavovcami, napríklad chvostoskokmi alebo pôdnymi roztočmi. Priťahujú pozornosť entomológov kvôli zaujímavej variabilnej stavbe tela, ktorá sa študuje pod mikroskopom. U niektorých druhov z podčelade Pselaphinae je zvláštnosťou jav myrmekofília (spolužitie s mravcami). Vďaka tomu si niektoré exotické druhy vytvorili extrémne adaptácie ako napríklad silné tanierovité a kyjakovité štruktúry v rámci tykadiel, tiež vylučujú roztok, ktorým sa živia larvy mravcov.

Invázne alebo nepôvodné druhy fauny či flóry sa rozšírili zo svojho pôvodného areálu a dokážu sa rýchlo prispôbovať novým podmienkam prostredia. Majú však negatívny dopad na pôvodných obyvateľov, či už rastliny alebo živočíchy. Svojou prítomnosťou zaberajú nové prostredie, odoberajú živiny a vytláčajú jeho pôvodné osadenstvo, ktoré sa buď musí – chtiac nechtiac – prispôbiť, alebo postupne zahynie a vymizne z daného územia. Z takýchto invázných druhov chrobákov sme zistili dva druhy – *Baeocrara japonica* (Ptiliidae) a *Trichiusa immigrata* (Staphylinidae). Pôvodne bol druh *B. japonica* známy z Japonska a Filipín. Z Európy pochádzajú jeho prvé nálezy z Fínska a Švédska zo 70. rokov 20. storočia. V roku 2016 ho po prvýkrát vedci objavili na poľskej strane Tatier. My sme druh našli tiež na poľskej strane Tatier, a to v Doline Waksmundzkej, čím sme potvrdili po druhýkrát jeho prítomnosť v horách Poľska. Je to maličký chrobák (do 0,6 mm) štíhlejších rozmerov, so žltými tykadlami.

Chrobák čelade Ptiliidae a detailný pohľad na jeho „pierkovité“ končatiny

Zdroj: <http://ptiliidae.com/>

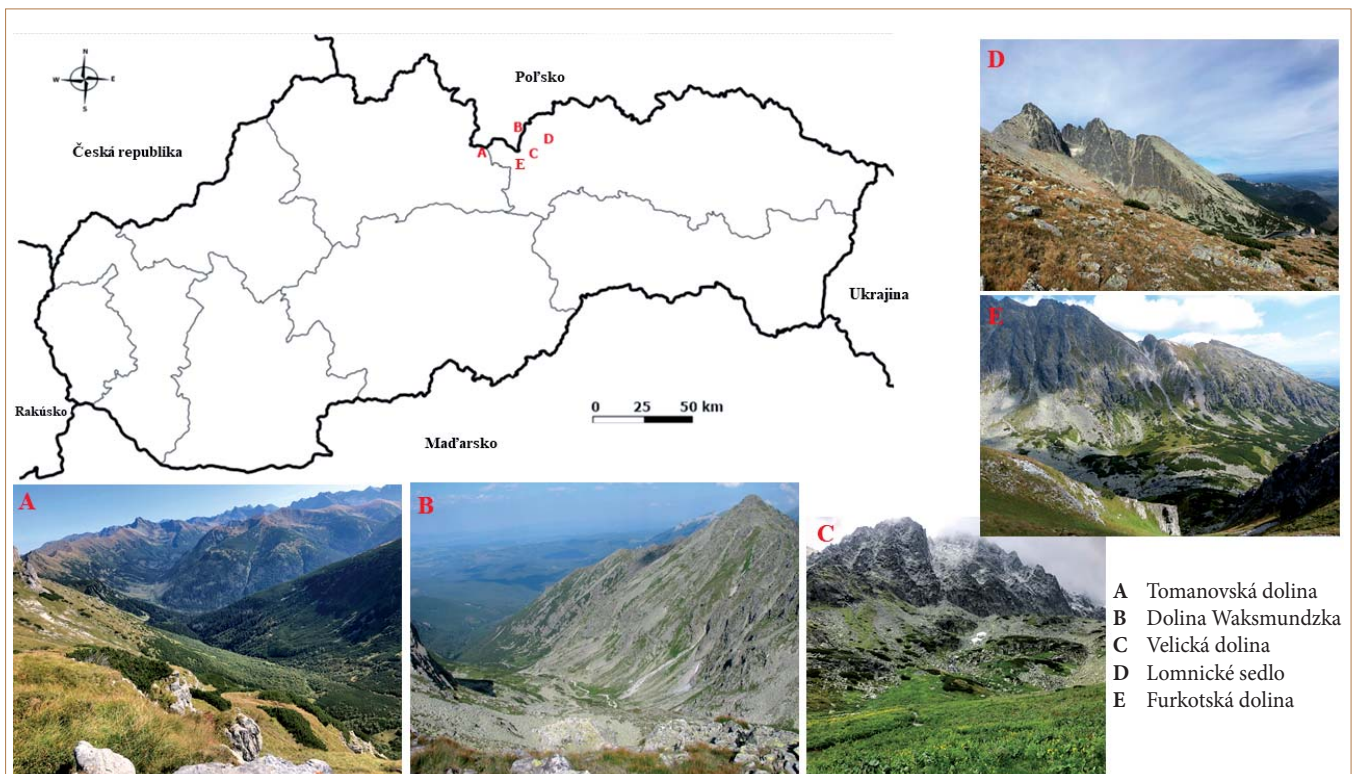
Čo sa týka druhového určovania, čelad' Ptiliidae nie je medzi entomológmi veľmi obľúbená, preto tieto druhy nie sú až tak dobre preskúmané. Patria do nej najmenšie chrobáky na svete. Dĺžka telička sa pohybuje v rozmedzí od 0,4 do 1,3 milimetra a svoj názov Ptiliidae, teda Pierkavčekovité dostali pre vzhľad ich zadných krídel. Pripomínajú totiž vtáčie pierka s veľkým množstvom vyčnievajúcich chlpkov. Pre správnu identifikáciu jednotlivých chrobáčikov je potrebný vynikajúci cit pre detail, potrebná je analýza kopulačných orgánov, čo si žiada zručnosť a precíznosť. Vzhľadom na ich miniatúrnu veľkosť tela si druhy vyvinuli nezvyčajné evolučné adaptácie, aby sa prispôbili prostrediu. Všeobecne tieto chrobáčiky obľubujú rozkladajúcu sa organickú hmotu, či už je to podstielka,

kompost, zdochliny, alebo hniezda vtákov, mravcov, ba aj cicavcov. Pri našom výskume sa zistil nový vzácny druh *Ptiliolium sahlbergi* pre faunu Slovenska hneď v dvoch tatranských dolinách.

Výsledky potvrdzujú, že fauna Tatier alpských polôh, resp. vysokohorských chrobákov je relatívne málo prebádaná aj vzhľadom k našim vzácnym nálezom. Myslíme si, že ďalšími podrobnými výskumami pôdných živočíchov by sa mohli odhaliť nové a výnimočné druhy, čím by sa zároveň doplnili faunistické údaje o našej voľným okom nedostupnej prírode. ◀

Pozn.:

Článok vznikol na základe spolupráce Parazitologického ústavu SAV v. v. i., Košice, Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach, Šarišského múzea v Bardejove a Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Po stopách

stratených tatranských plies (3)

Kolko morénových plies v Tatrách počas holocénu zaniklo? Kolko malých pliesok sa nenávratne stratilo iba v kamenných ľadovcoch? Dnes už to nie je možné presne určiť, no boli ich nepochybne stovky. O desiatkach z nich ešte vypovedajú dôkazy na dnách dolín. Suché morénové znížiny, rašeliniská, jazerné sedimenty či náplavové roviny sú mementom na dávne časy, keď tieto lokality zaberali vody tatranských plies.

 Juraj Kapusta archív autora

Prirodzene zasypané jazerné panvy plies na dnách takmer všetkých tunajších dolín sú vo Vysokých Tatrách jedným z výnimočných prírodných divov. Snáď v každej dnes aj suchej doline či dokonca v nejednom dolinnom stupni existovalo po ľadovcových dobách aspoň menšie vysokohorské jazero.

Seriálové putovanie po stopách stratených tatranských jazier zavíšime v Zlomiskovej a v Hlinskej doline. Odbehneme si aj k našim poľským susedom, pozrieme sa na niektoré zaniknuté plesá na severnej strane Vysokých Tatier a spomenieme i ďalšie zaujímavé lokality. Počet stratených tatranských plies je totiž značne vysoký.

Zlomiskové pleso

Divoká a dnes turisticky neprístupná

Zlomisková dolina dostala pomenovanie po typických výsledných geomorfologických formách skalných rútení, tzv. zlomiskách. V kotlovom stupni pod skalnými stenami Tupej – na Zlomiskovej rovni – sa rozprestiera zamokrená rovinka z naplaveného drobného štrku a piesku. Jazernú panvu po niekdajšom plese tu však nezasykali spomínané zlomiská, ale úplne vyplnili sedimenty potoka. Jej hornú časť zanesol náplavový kužeľ, okraje prisypali sutinové kužele pod žlabmi skalných stien. Tak to už vo Vysokých Tatrách bývalo s plesami, ktoré neležali v priaznivých lokalitách pre ich dlhší život.

Jazero v Zlomiskovej doline nebolo v porovnaní s niektorými zaniknutými plesami Tatier príliš rozmerné. Krása lokality, v ktorej ležalo, však musela dokonale vynahraďiť jeho relatívne veľkostné

nedostatky. Musel to byť vskutku pekny pohľad, keď sa na pokojnej hladine tohto plesa kedysi zrkadlili siluety Ganku, Zlobivej či iných okolitých tatranských štítov.

Bolo podlhovastého tvaru s približnými rozmermi 215 x 80 metrov a jeho výmera mohla dosahovať okolo 12 000 metrov štvorcových (1,2 hektára). Ležalo na ľadovom potoku asi pol kilometra poniže ľadového plesa, v nadmorskej výške 1 811 m n. m. Nič viac o ňom v súčasnosti nevieme. Zaniklo totiž už tak dávno, že sa nezachovali žiadne historické informácie.

Hlinské oko

Podobné jazero sa nachádzalo aj v najvyššej časti dna Hlinskej doliny pod svahmi Kôprovského štítu v komplexe Kôprovej doliny. Sutinový kužeľ, ktorý tu vytvorili sutinové prúdy smerujúce priamo

Posledným zvyškom pôvodne väčšieho jazera v hornej časti Hlinskej doliny je Hlinské oko (na fotografii pod bielou šípkou) – pohľad z Kôprovského štítu.

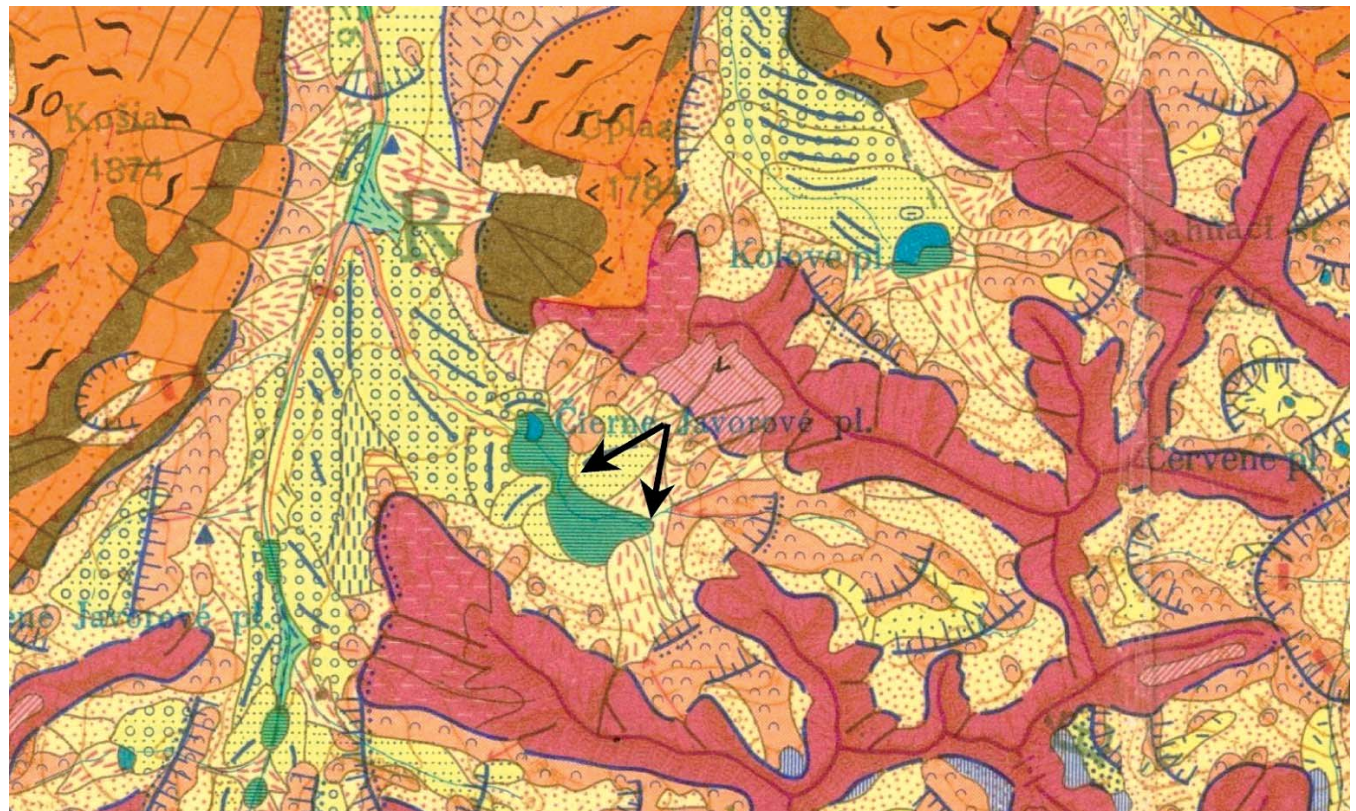
Hlinské oko. Existenciu tohto maličkého plieska môžu veľmi rýchlo spečať mohutnejšie sutinové prúdy alebo zosuv skál z príľahých skalných stien Štrbského štítu.

gická mapa Vysokých Tatier a ich predpo-
lia, 1968), z digitálneho terénneho mode-
lu, z ortofotomáp i zo samotného terénu.
Tesne po skončení poslednej ľadovej doby
mohlo mať jazero okolo 54 000 metrov
štvorcových (5,4 hektára) pri rozmeroch
približne 360 x 200 metrov. Ak by exis-
tovalo, veľkostne by sa hravo vyrovnalo
napríklad Vyšnému Wahlenbergovmu
či Vyšnému Temnosmrečinskému plesu.
Po jeho sutinami vyplnenej jazernej pan-
ve zostala dnes len rozsiahla náplavová
rovina na dne doliny zaberajúca čestné
miesto v slávnej Luknišovej geomorfolo-
gickej mape.

Istsee

V historických prameňoch možno
naraziť na zaujímavú zmienku o v súčas-
nosti už neexistujúcom jazere ležiacom
na severnej strane Vysokých Tatier v Ko-
lovej doline (bočná vetva Javorovej do-
liny). Je nezvyčajné, že hoci bolo pomerne
malé, prví bádatelia Tatier ho spomínajú
hneď viackrát. Od nich sa dozvedáme
aj o jeho približnej polohe v tesnej blí-
zkosti Kolového plesa.

Jakub Buchholtz (*Beschreibung des
wunderwollen Karpatischen Schnee-Gebir-
ges, 1783*) poznamenáva, že v roku 1751,
keď sprevádzal po Tatrách cisársku mi-
neralogickú komisiu z Viedne, navštívili
aj Kolové pleso. Dňa 5. a 6. augusta no-
covali pri potoku vytekajúcom z jazera

Jazero v trógu Čiernej Javorovej doliny, ktoré ležalo nad Čiernym Javorovým plesom, bolo kedysi značne veľké. Jeho rozsah možno dedukovať zo zmapovaných jazerných sedimentov, digitálneho modelu terénu a ortofotomáp (fragment geomorfologickej mapy od prof. Lukniša).

Istsee ležiacom v jeho blízkosti. Prečo sa nevelké pleso spomína v historických prameňoch hneď viackrát, je dodnes záhadou. Dôvodom môže byť azda zmienka kežmarského ihlárskeho majstra Jakuba Buchholtza, že cisárska komisia údajne zisťovala pri návšteve možnosti dolovania zlata pri tomto jazere. Pruský geograf Albert Sydow zanecháva zase informáciu z roku 1827, že Istsee – alebo podľa neho aj „hnedé jazero“ – sa nachádza asi sto krokov pod Kolovým plesom a má už iba nepatrnú rozlohu hladiny. Jeho morénový val je údajne hlboko rozrezaný. Od čoho bolo odvodené pomenovanie plesa, alebo aký presný význam by malo v slovenskom preklade, sa nevie.

Na základe geomorfologickej analýzy terénu i ďalších opisov možno dedukovať, že Istsee bolo ešte pred pár storočiami zrejme menším silne rašelinejúcim plieskom, ležiacim na severnom brehu Kolového plesa v mieste výtoku (dnes rašelinisko). Je možné, že jeho hlad na sa znižovala cez potokom porušenú morénovú hrádzu a aj v dôsledku toho neskôr rýchlejšie zarástlo rašelinou. Pôvodná úzka jazerná panva niekdajšieho plesa mala podľa rekonštrukcie rozlohu pravdepodobne iba okolo 2 800 metrov štvorcových (0,28 hektára) s rozmermi 150 x 30 metrov.

V časoch návštev tejto lokality Jakubom Buchholtzom či Albertom Sydowom už musel byť jeho pôvodný rozsah značne zredukovaný rašelinníkmi. Už vtedy muselo ísť azda o posledný zvyšok „dožívajúceho“ plieska, ktoré malo najlepšie časy za sebou. Do úvahy však podľa analýzy digitálneho modelu terénu pripadá aj fakt, že toto malé jazero mohlo byť kedysi severnou zátokou Kolového plesa, ktorá sa v plynutí času úplne zazemnila a zanikla.

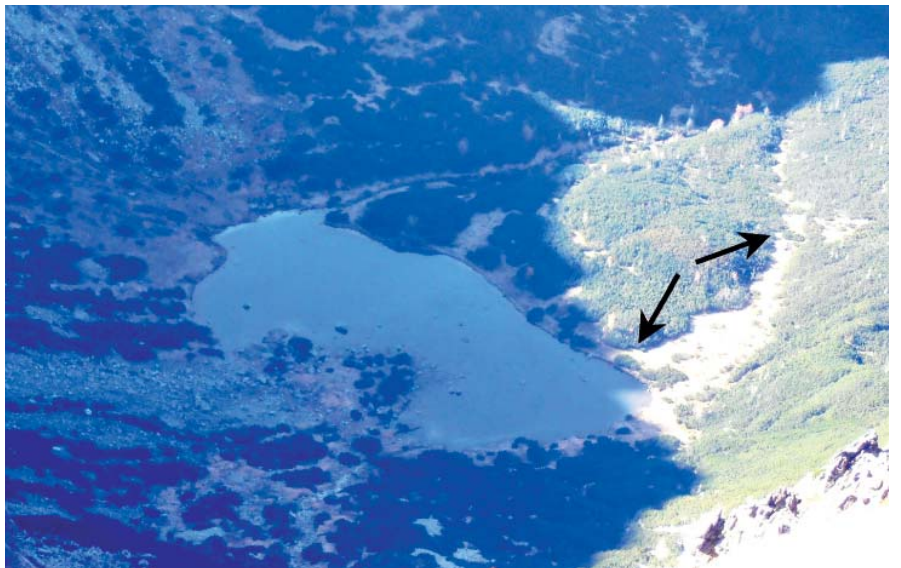
Wyźni Toporowy Staw

Veľmi ojedinelou a unikátnou lokalitou už takmer úplne zarasteného plesa je Wyźni Toporowy Staw ležiaci v Doline Suchoj Wody iba kúsok od Zakopaného u našich poľských susedov. Súčasné maličké pliesko s rozlohou iba 240 metrov štvorcových s rozmermi 27 x 11 metrov je doslova utopené v mori rašeliníkov. Podobne ako pri Slepom plese neďaleko Štrbského plesa ide aj tu o pomerne veľké rašelinisko, no s jedným zásadným rozdielom. Na tomto mieste ešte rašeliníky nad vodnou plochou úplne nevyhrali, hoci ich definitívne víťazstvo je už len otázkou geologicky veľmi krátkeho času. I toto malé „vodné očko“ s nepatrnou hĺbkou 1,1 metra však zakrátko zmizne.

V prípade tejto jazernej panvy ide o výtopiskovú depresiu po mŕtvej kryhe ľadu, starú zhruba 20 000 rokov (podľa

Na mieste jazera nad Čiernym Javorovým plesom zostala dnes už len rozsiahla náplavová rovina.

Pleso Istsee ležalo v tesnej blízkosti Kolového plesa v Kolovej doline. Dnes je úplne zarašelinené (šípky vyznačujú jeho niekdajšie miesto a predpokladaný pôvodný rozsah v teréne).

Poloha a rekonštruovaný rozsah plesa Istsee pri Kolovom plese (infračervená ortofotomapa)

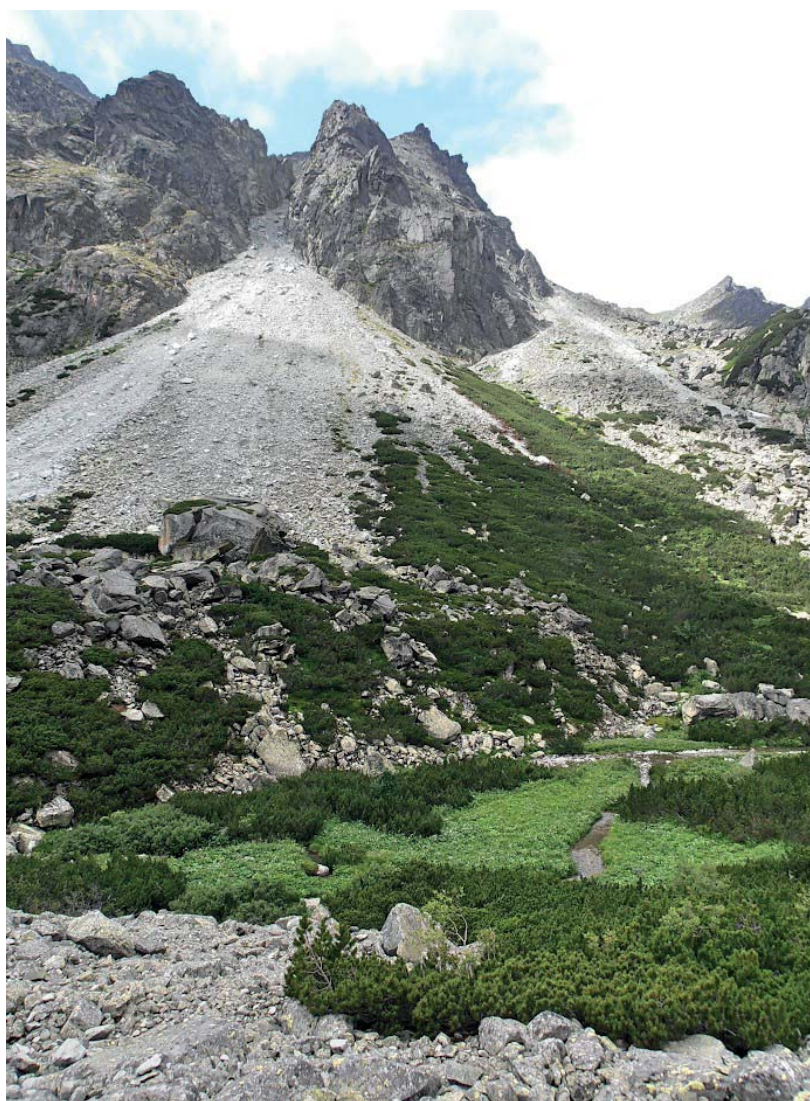
▲ Wyżni Toporowy Staw v Doline Suchej Wody (poľská časť Vysokých Tatier)
▼ je posledným zvyškom pôvodne podstatne väčšieho plesa, po ktorom zostalo rozsiahle rašelinisko.

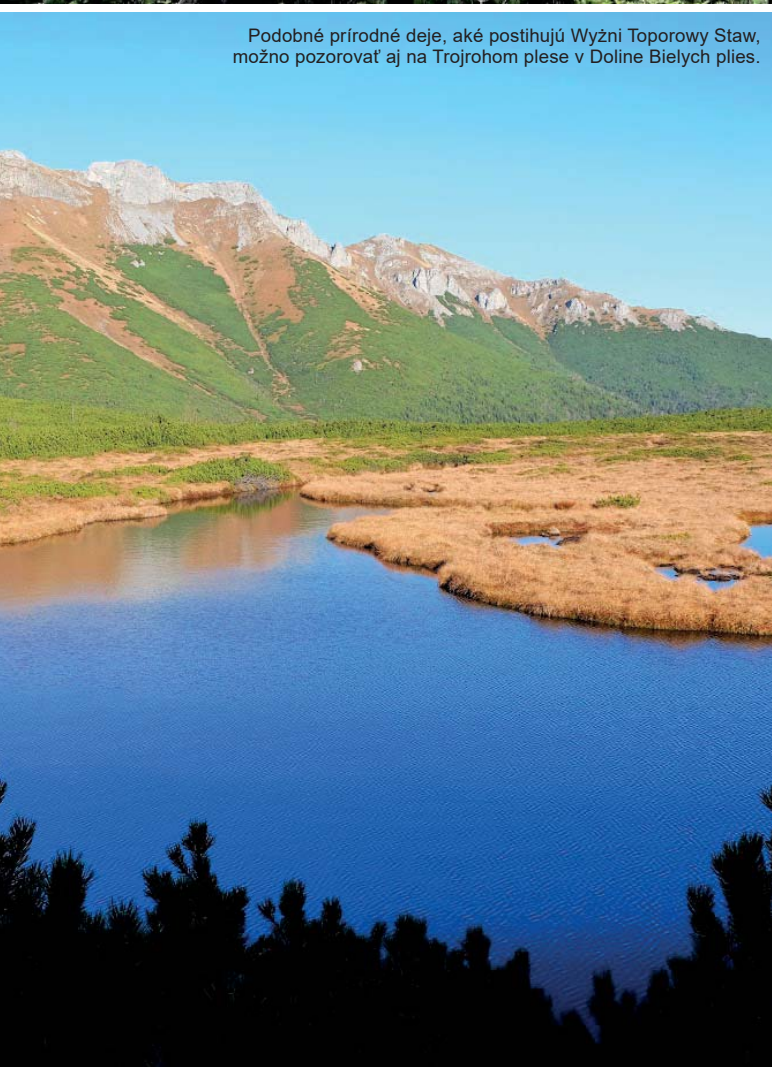
▲ Aj v trógu Veľkej Studenej doliny bývalo kedysi pleso. ▲
▼ Na snímke hore pohľad na zasypané pleso z turistického chodníka ▼

Podobné prírodné deje, aké postihujú Wyżni Toporowy Staw, možno pozorovať aj na Trojrohom plese v Doline Bielych plies.

Zaniknuté jazero v blízkosti Zbojníckej chaty po ceste na sedlo Prielom

datovania okolitých morén). Jej dno sa utesňovalo zrejme pozvoľna a tvoria ho kamene a hrubozrnný piesok. Proces organickej sedimentácie tu začal až patrične neskôr – pred 5 500 až 5 000 rokmi. Kryhy ľadu tu boli totiž značne veľké a vytápali sa len pomaly.

Wyżni Toporowy Staw je dôkazom toho, že väčšina rašelinísk v horskom stupni vznikla zarastením pôvodných plies. Rašelinenie napreduje v takýchto prípadoch síce stabilným tempom, no pomerne pomaly. Za rok sa zväčší hrúbka rašeliny približne o jeden až dva milimetre. Metrová vrstva sa tak vytvorí za 500 až 1 000 rokov. Podmienky sú však na každej lokalite špecifické a nie vždy takéto datovanie platí.

O pôvodnej hĺbke plesa v tejto lokalite možno usudzovať na základe analýzy rašelinových sedimentov. Ich maximálna zistená hrúbka je vyše šesť metrov a vek vyše 9 000 rokov. Podľa rekonštrukcie na základe digitálneho terénneho modelu malo kedysi pleso Wyżni Toporowy Staw rozlohu približne 15 000 metrov štvorcových (1,5 hektára). Jeho rozmery dosahovali zhruba 235 x 120 metrov a bolo vyše 62-krát väčšie ako v súčasnosti.

Z turistického chodníka dnes možno podobné deje vidieť na Trojrohom plese ležiacom v Doline Bielych plies v komplexe Doliny Kežmarskej Bielej vody. Jeho hladinu pomaly obsadzujú rašelinníky, no bude trvať ešte zrejme stovky rokov, kým ju definitívne zarastú.

Ostatné zaniknuté plesá Vysokých Tatier

Rozlohou významnejších zaniknutých plies sú v Tatrách desiatky. Charakteristické sedimenty či formy terénu v týchto lokalitách väčšinou neunikli pozorným očiam geomorfológov, geológov, geografov či iných znalcov tatranských dolín. Moderná veda môže po nich časom pátrať a odhaľovať ďalšie nové zaujímavé fakty. Viac svetla do poznania spomenutých stratených tatranských plies môžu vnieť podrobné terénne prieskumy lokalít, analýza a datovanie sedimentov na základe sond či geofyzika.

Zaniknutá jazerná panva plesa sa nachádza okrem bližšie analyzovaných prípadov napríklad aj v trógu Veľkej Studenej doliny v blízkosti turistického chodníka smerujúceho k Zbojníckej chate. I toto jazero majú na svedomí sutiny okolitých kuželov. Ďalšiu vyplnenú panvu možno vidieť po ceste na sedlo Prielom asi štyristo metrov od Zbojníckej chaty.

Viacero ťažšie identifikovateľných zaniknutých plies je na dne Javorovej doliny (napr. niekdajšie Nižné Žabie Javorové

pleso). V susednej Bielovodskej doline bývali kedysi väčšie plesá na Poľane pod Vysokou či v hornom stupni Svišťovej doliny pod hrebeňom Svišťových veží. Plytké pleso sa v dávnych dobách nachádzalo aj v Mlynickej doline v kotlovom stupni Nižného Kozieho plesa.

Osobitnou kapitolou sú zarastené jazerné panvy menších morénových plies. Medzi známejšie z nich patria napríklad dve zarastené plesá z bývalých troch Slavkovských pliesok (ležia južne od Slavkovského štítu pri Tatranskej magistrále) či menšie zaniknuté plieska v skupine Smrekovických a Rakytovských pliesok ležiace v lesných porastoch nad Cestou slobody západne od Štrbského Plesa. Jedným z nich je aj zaniknuté malé pliesko Mokry kút neďaleko Vyšného Smrekovického plesa.

V nižšie položených lesnatých častiach tatranských dolín sa nachádzajú stovky menších výtopiskových priehlbín (sopinaných jamníkov), ktoré sú vyplnené rašelinovými sedimentmi. Hoci nie vždy tomu tak je, v podmienkach Tatier sú ta-

kéto formy väčšinou výsledkom zazemnenia menších plies, ktorých dno tvorili nepriepustné sedimenty.

Pekným príkladom je Dolina Suchej Wody v poľskej časti Vysokých Tatier, kde je zachovaných viacero morénových valov a terénnych priehlbín v nich. Na rozlohe okolo päť kilometrov štvorcových sa tu nachádza asi osemdesiatpäť výtopiskových depresii a v nich ležiacich rašelinísk. Zostáva tak len záhadou, koľko stoviek plies existovalo po skončení poslednej ľadovej doby v podobných polohách ostatných tatranských dolín.

Memento na dávne časy

Tatranské ľadovcové jazerá patria z geologického hľadiska k prírodným javom s relatívne krátkym časom trvania. V plynutí epoch po ústupe ľadovcov boli a aj sú veľmi krehkou i pomerne nestálou zlozkou prírodného prostredia. V porovnaní s okolitými štítmí pomerne rýchlo vznikli, no mnohé z nich už stihli podobne rýchlo zaniknúť. No plesá neprišli na svet s horami ako ich stabilná súčasť... ◀

Zbojníckej plesá v hornej časti Veľkej Studenej doliny a zaniknuté pleso pri Zbojníckej chate (pod šípkou) – pohľad z Javorového štítu

Použitá literatúra:

- Buchholtz, J.: Beschreibung des wunderwollen Karpatischen Schnee-Gebirges, 1783.
- Buczko, K., Magyari, E. K., Bitušik, P., Wacnik, A.: Review of dated Late Quaternary palaeolimnological records in the Carpathian Region, east-central Europe. In: *Hydrobiologia*, 631, 2009, s. 3 – 28.
- Derkacz, M.: Jeziora i torfowiska w Dolinie SuchejWody w Tatrach i ich geneza wytopiskowa. In: *Przegląd Geologiczny*, 54, nr.1, 2006, s.73 – 75.
- Dyakowska, J.: Analiza pyłkowa kilku torfowisk tatrzańskich. In: *Acta Soc. Bot. Pol.* IX, 1932, s. 473 – 539.
- Kapusta, J.: Vplyv morfolodynamických procesov na vývoj plies a ich povodí vo Vysokých Tatrách. Nitra: UKF, 2018.
- Kapusta, J., Petrovič, F., Hreško, J., Rączkowska, Z.: Shrinkage of the tarns in the High Tatras (Slovakia, Poland). In: *Geographia Cassoviensis*, 15, 1, 2021, s. 5 – 26.
- Lukniš, M.: Geomorfologická mapa Vysokých Tatier a ich predpolia. Bratislava: Geologický ústav Dionýza Štúra, Kartografické nakladateľstvo, 1:50 000, 1968.
- Lukniš, M.: Reliéf Vysokých Tatier a ich predpolia. Bratislava: SAV, 1973.
- Sydow, A.: Bemerkungen auf einer Reise durch die Beskiden über Krakau und Wieliczka nach den Central-karpathen. Berlin, 1830.

Vodopády

xv. Tatier

Početné vodopády i divoké horské scenérie s množstvom krásnych prírodných zákutí sú neodmysliteľnou súčasťou Bielovodskej doliny, ktorá je jednou z krajinársky najpríťažlivejších tatranských dolín. A práve tam sa spolu vydáme v tejto časti seriálu, ktorý mapuje padajúce vody na území Tatranského národného parku.

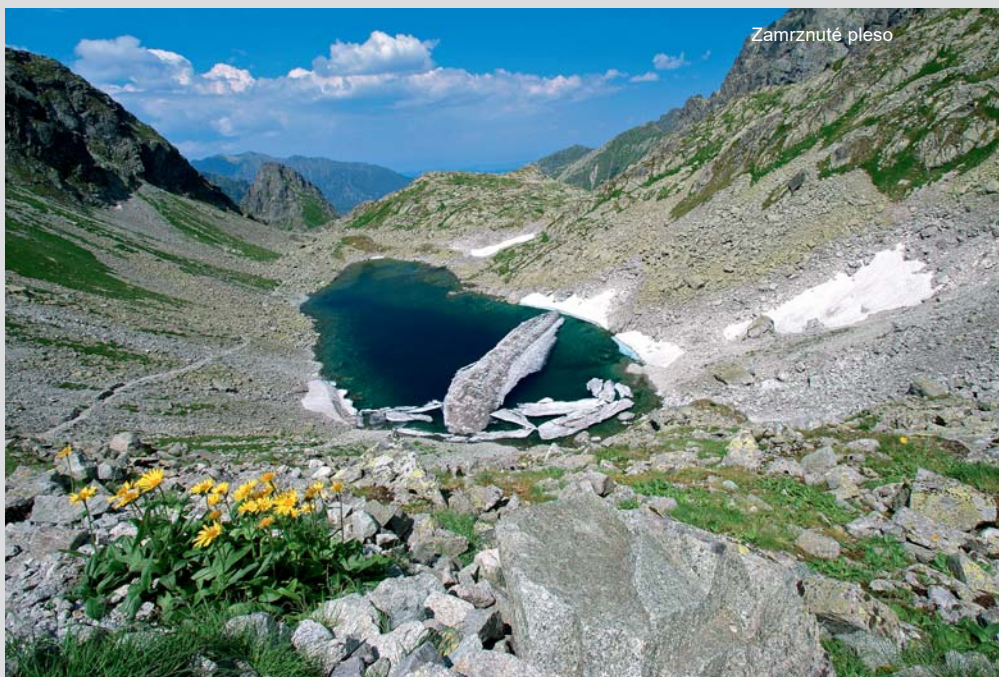
  Milan Lučanský

Bielovodská dolina, modelovaná naj-mohutnejším tatranským ľadovcom, je naj-rozsiahlejšou dolinou Tatier. Odvodňuje ju riečka Biela voda (poľ. Białka), vznikajúca sútokom Litvorového a Zeleného potoka powyše Poľany pod Vysokou. Riečka má množstvo prítokov z početných bočných dolín, v ktorých sa nachádzajú aj všetky tunajšie vodopády. Najvýznamnejšími bočnými dolinami sú: Rovníčky, Svišťová, Kačacia, Ťažká a Žabia Bielovodská dolina. Zvlášť veľké sú doliny poľskej časti Vysokých Tatier, tu ústiace zo západnej strany – Dolina Rybiego Potoku, Dolina Roztoki a Dolina Waksmundzka.

V tejto časti seriálu Vodopády Tatier sa vyberieme za vodopádmi do doliny Rovníčky i do Svišťovej doliny. Obe sú turisticky neprístupné a ústia do Bielovodskej doliny z východnej strany. Tiché a odláhlé Rovníčky sú terasovitou dolinou s dĺžkou 3,5 kilometra, vklinenou medzi Hrebeň Javorových a Svišťových veží. V ich hornej časti leží len jedno stále a malé Rovníckové pliesko. Na rovnomennom potoku, vytekajúcom z tohto plieska, sa na nižšie položenom skalnom prahu nachádza štvorstupňový Rovníckový vo-

dopád, ktorý je najväčším vodopádom tejto doliny. Leží vo výške asi 1 670 m n. m. a je vysoký okolo tridsať metrov. V jeho bezprostrednej blízkosti je ešte Krátky vodopád* ležiaci na bezmennom potoku vyrážajúcom na povrch formou výdatnej vyvieracky. Vody tohto potoka už zhruba po pätnástich metroch toku prepadajú v dvoch stupňoch do hĺbky približne desať metrov, vytvárajúc už spomínaný vodopád a divokú bystrinu, ktorá následne splýva s vodami dolnej časti Rovienkového vodopádu. Rovienkový potok pod týmto terénnym zlomom na svojej ďalšej ceste do údolia zmiernuje rýchlosť a vniká do šera tajomných lesných spoločenstiev. Niektoré literárne zdroje uvádzajú, že sa v týchto partiách údajne nachádza ešte Nižný Rovienkový vodopád. Len ďalší výskum danej lokality však dokáže potvrdiť alebo vyvrátiť hodnovernosť tejto informácie.

Podobne ako Rovienky aj Svišťová dolina má terasovitý charakter. Po stranách je lemovaná Hrebeňom Svišťových veží a masívom samostatnej elegantnej Hrubej veže (2 086 m n. m.), ktorá je najmohutnejším nunatakom Tatier. Na nevelkej terase pod touto vežou ležia v objatí pestrej alpínskej vegetácie drobné Svišťové plieska a Hrubé pleso, ktoré je z nich najväčšie. Svoje „rodisko“ tu má aj Svišťový potok, ktorý v tejto časti charakterizuje zaujímavosť striedajúci sa povrchový a podpovrchový tok. Vo výške 1 835 m n. m. sa na ňom nachádza málo známy dvadsaťmetrový Svišťový vodopád, ktorého jemný še-

Zamrznuté pleso

pot romanticky umocňuje čarovnú atmosféru tohto neznámeho zákutia.

V súvislosti so Svišťovou dolinou hodno ešte spomenúť Zamrznuté pleso (2 040 m n. m.; 1,14 ha; hĺbka 10,8 m), ležiace v jej najvyššej časti, v tzv. Zamrznutom kotle. Pozoruhodné je tým, že ide o najvyššie položené pleso na severnej strane slovenskej časti Vysokých Tatier a taktiež – vzhľadom na to, že je clonené hradbou okolitých štítov – dostáva aj najmenej slnečného svitu zo všetkých tatranských plies. Väčšiu časť roka je pokryté snehom a ľadom, čo býva až okolo tristo dní v roku, čím sa zaraďu-

je k plesám s najdlhšie trvajúcou ľadovou pokrývkou.

Touto zaujímavosťou sa lúčime so Svišťovou dolinou a nabudúce si priblížime ďalšie vodopády a pozoruhodnosti tohto atraktívneho zákutia Tatier, ktorým komplex Bielovodskej doliny bezpochyby je. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavujeme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdikou (*).

Rovienkový vodopád

Svišťový vodopád

Čemerica čierna (*Helleborus niger*), ktorej sa hovorí
aj zimná či alpská ruža, bola na územie Tatier zrejme
prenesená z Álp za čias kniežaťa Hohenloheho.

V Tatrách rastie široká škála rastlín – od rašelinných druhov, cez rastliny vzácnych horských lúk a pasienkov, rôzne spoločenstvá orchideí v horskom až alpínskom stupni či rastlinky obývajúce tatranské plesá, až po rastliny ešte z dôb ľadových, ktoré prežívajú vysoko v skalných stenách a sutinách. Pestrú paletu miestnej flóry dotvárajú aj nepôvodné druhy, ktoré boli v minulosti vysadené. Zatiaľ čo niektoré len veľmi ťažko prežívajú, iné sa správajú invázne. Medzi tie, ktoré sa nemôžu pochváliť prívlastkom pôvodné, patria i rododendron chlpatý a čemerica čierna. Poďme si ich predstaviť, veď práve na jar pútajú pozornosť svojimi neprehrádnutelnými kvetmi.

 Blažena Sedláková **archív autorky**

Rododendron chlpatý (*Rhododendron hirsutum*) patrí medzi kríky s najkrajšími kvetmi. Je nízkeho vzrastu, s kožovitými, brvitými listami a chlpatými kvetnými stopkami. Nájde ho v Čechách v Hrubom Jeseníku, v Poľsku vo vápencovej časti Tatier a na našom území v Belian-

znakov šlo údajne o rododendron chlpatý (*Rhododendron hirsutum*).

V publikácii Dr. Michal Greisiger z pera Zuzany Kollárovej, ktorá je venovaná životu a dielu tohto pozoruhodného Spišiaka a istý čas aj osobného lekára kniežata Christiana Kraft Hohenloheho,

ského štítu, vo Veľkej Studenej a Velickej doline. Rastliny sa neujali a postupne vymizli“.

V roku 2015 bol nájdený rozkvitnutý ker rododendronu chlpatého na poľskej strane Červených vrchov.

Dlho sa uvažovalo, či tieto rastliny rástli na území Tatier prirodzene. Profesori Władisław Szafer a Bogumił Pawłowski po dôkladnom výskume dospeli k záveru, že rododendrony v Tatrách nikdy nemali prirodzené biotopy. Prirodzene sa vyskytujú v ukrajinských a rumunských Karpatoch.

Zaujímavé údaje sú od Jána Švikruhu z Popradu. Ten zosumarizoval historické dokumenty, v ktorých sa spomína výsadba rododendronov v Belianskych Tatrách od roku 1879. Natrafil aj na vydanie Karpathen-Post z 3. júna 1880, v ktorom bol uvedený oznam, že hospodársky riaditeľ panstva grófa Hohenloheho v Javorine Eduard Kegel vysadil už druhú zásielku dovezených rododendronov do skalných stien v Belianskych Tat-

Nepôvodné rastliny v Tatrách

ských Tatrách. Vo Východných Karpatoch na Ukrajine, v Rumunsku, Bulharsku a v Srbsku rastie druh *Rhododendron kotshyi* (názov bez slovenského ekvivalentu). Na Kaukaze je to rododendron kaukazský (*Rhododendron caucasicum*).

Pôvodne sa vyskytuje v Alpách vo východnej a centrálnej časti, zasahuje až po Ženevské jazero a na severe k Balkánskemu polostrovu. Rastú tam dva druhy – rododendron alpský (*Rhododendron ferrugineus*) a rododendron chlpatý (*Rhododendron hirsutum*).

Z historických údajov v poľskej literatúre sa dozvedáme, že prof. Maksymilian Nowicki, výskumník tatranskej fauny a flóry, priekopník ochrany prírody v Poľsku, vysadil v Tatrách pred rokom 1864 v oblasti Giewontu niekoľko rododendronov. Aj rodina Homolasce, ako informuje Poľský tatranský spolok a Uhorský karpatský spolok, vysadila rôzne druhy rododendronov v poľských a slovenských Tatrách. Neskôr našla skupina nemeckých botanikov neďaleko Giewontu rododendrony a keďže mali riedko chlpaté listy, považovali ich za nový poddruh *Rhododendron hirsutum* var. *glabratum*. Podobne aj nemecký botanik objavil na Giewonte ďalšie dva jedince a označil ich ako rododendron alpský (*Rhododendron ferrugineus*).

O niekoľko rokov neskôr boli nájdené tri jedince v Belianskych Tatrách, podľa

je v botanickej časti zmienka o výsádzaní rododendronov v Tatrách.

„Samuel Weber sa pod záštitou Uhorského karpatského spolku pokúsil o aklimatizáciu alpských a marmarošských rododendronov (*Rhododendron hirsutum*) v Tatrách, v čom mu pomáhal aj Dr. Michal Greisiger. V roku 1879 ich spolu vysádzali v Doline Siedmich prameňov a na Muráni, v roku 1880 pod Skalnými vrátami a v roku 1882 na úbočiach Slavkov-

rách a prekvapilo ho, že tam našiel už tri divo rastúce exempláre toho istého druhu – rododendron chlpatý.

V roku 2009 pri podrobnom mapovaní Doliny Siedmich prameňov v Belianskych Tatrách, ktoré robili pracovníci Botanického ústavu SAV v Bratislave, sa po takmer stotridsiatich rokoch podarilo botaničke Dr. Kataríne Hegedúsovej náhodne nájsť jeden krík tejto mimoriadne vzácnej rastlinky.

Rhododendron chlpatý (*Rhododendron hirsutum*) je krík nízkeho vzrastu, má kožovité, brvité listy a chlpaté kvetné stopky. Na území Slovenska sa vyskytuje v Belianskych Tatrách

Čemerica čierna (*Helleborus niger*) patrí k nemnohým rastlinám vykvitajúcim počas zimy alebo začiatkom jari. V Tatrách rastie len na jednom jedinom mieste, v Bielovodskej doline.

V roku 2022 som s kolegyňou, taktiež botaničkou, navštívila lokalitu vo východnej časti Belianskych Tatier so zámerom zistiť celkový stav a vitalitu tohto jedinca. Rododendron rastie pod skalnou stenou, ktorá ho chráni pred zosuvom lavín v strmom svahu. Vzrastom je nízky, niektoré konáriky sú už suché. Podľa ukončenia konárov pravdepodobne v spomínanom roku nekvitol. Naďalej ho však budeme sledovať.

Ďalším nepôvodným druhom, ktorý kvitne v tomto období, je čemerica čierna (*Helleborus niger*). V Tatrách rastie len na jednom jedinom mieste, v Bielovodskej doline. Nádherné zakvitnutý svah v blízkosti turistického chodníka púta pozornosť zvlášť teraz, keď sa príroda prebúda. Kvety, ktoré sa vytvoria už na jeseň, dokážu spoľahlivo ochrániť dostatočnú snehová pokrývka.

Čemerica patrí k nemnohým rastlinám vykvitajúcim počas zimy alebo začiatkom jari.

Jemne voňajúce kvietky na dlhšej stonke často vykúkajú priamo zo snehu. Ne nadarmo sa jej hovorí aj zimná či alpská ruža. Na územie Tatier bola pravdepodobne prenesená z Álp za čias kniežata Hohenloheho, ktorý si v tejto oblasti zriadil oboru na chov zveri. Podľa rozprávania miestnych obyvateľov Tatranskej Javoriny bol tento druh na lokalite vysadený.

Táto vždyzelená trváca mrazuvzdorná rastlina znesie teploty až do približne -20°C . Patrí do čelade iskerníkovité (*Ranunculaceae*). Ploché biele kvety, ktoré sa zvyknú sfarbovať do ružových a zelených odtieňov, vyrastajú na stonkách, majú päť okvetných lístkov. Celá rastlina je silne jedovatá. Oblubuje miesta s vápenatým podkladom. Jej vý-

skyt vo voľnej prírode u nás nie je známy. Väčšinou sa pestuje ako okrasná rastlina. Nakoľko sa na našom území nevyskytuje prirodzene, predmet ochrany je neopodstatnený.

Podľa významného českého profesora botaniky na Karlovej univerzite v Prahe Josefa Dostála je taxón pre územie Slovenska cudzí, zavlečený alebo pestovaný a zplanený.

Lesní robotníci krásne veľké biele kvety čemerice obdivovali v tejto lokalite už takmer pred polstoročím. Pri lesných prácach často prechádzali okolo zakvitnutých rastlín v zatieneom smrekovom lese s prímiesou vrb vo vápencovej časti doliny.

V Alpách čemerica rastie na horských lúčach a v polotienistých lesoch. Celé územia sú na jar po roztopení snehu posiate veľkými bielymi kvetmi. Pomedzi čemerice na snehových poliach vidieť kvitnúce šafranové bieločervé (*Crocus albiflorus*), soldanelky alpské (*Soldanella alpina*) či krásny fialovočervený druh prvosianky *Primula spectabilis*. Čemerica čierna je chráneným druhom v Nemecku a Rakúsku.

Jej príbuzným druhom je čemerica purpurová (*Helleborus purpurascens*), ktorá sa považuje za pôvodný, východo-karpatský druh. Rozšírená je prevažne v pohraničných oblastiach východného a severovýchodného Slovenska v bukových lesoch. Lokalita na východnom Slovensku predstavuje severozápadnú hranicu jej celkového rozšírenia. Je to veľmi dekoratívna rastlina, ktorá sa pre svoje veľké, ozdobné, skoro na jar sa rozvíjajúce kvety s obľubou pestuje v záhradách. Je chráneným druhom podľa vyhlášky č. 170/2021 Z. z., na ochranu ktorého sa vyhlasujú chránené územia. ◀

Aj hory majú svoje tajomstvá

📍 Jana Tomalová

Život prináša chvíle, keď ráciu jedno-ducho chýba pomyselný posledný kúsok skladačky. Ten kľúčový, rozhodujúci, ktorý by do nevysvetliteľnej situácie vniesol jasné svetlo. Ale čo ak ten dychtivo hľadaný kúsoček puzzle nepochádza zo sveta ľudskému rozumu pochopiteľného?

Na pulty kníhkupectiev sa dostala knižná novinka od Miloša Jesenského a Roberta K. Leśniakiewicza s titulom *Stratení v horách* z vydavateľstva Naše vojsko. Hemží sa zmiznutiami bez stopy, záhadnými časovými posunmi či paranormálnymi javmi medzi kopcami. Čitateľa čaká defilé príbehov s mystickým nádychom z prostredia Tatier a Babej hory. Vnoríte sa do nevyriešených zločinov a tragédií, svedectiev prízrakov, bizarností

a hmľistých poviedok, ktoré nenapíše lepšie nik ako hory samotné. Ale pozor, autori sľubujú, že váš pohľad na hory už nikdy nebude takým ako predtým. Knihu otvárate na vlastné riziko!

Ak sa predsa len rozhodnete toto „nebezpečie“ podstúpiť, dočítate sa napríklad o mysterióznom prípade prizračnej stopárky z poľskej strany Tatier, ktorú videlo viaceró vodičov v neskorých hodinách. Zjavenie zastavovalo šoférov, nasadalo do áut a mizlo. Nastupovalo dokonca aj cez zatvorené dvere. Miestni tvrdili, že išlo o dievča, ktoré v tomto mieste zahynulo počas autonehody. S kamerou sa do Poľska vybral televízny reportér, aby divákovi priniesol „duchársku“ reportáž. A zrejme netušil, že na ten večer nikdy nezabudne... ◀

Nie nadarmo ho nazývali lekárom srdca a duše. Jeho meno je neodmysliteľne späté predovšetkým s Tatranskou Poliankou, no chýr o ňom doletel až za hranice vtedajšieho Uhorska. Všestranný a predovšetkým nesmierne ľudský Dr. Michal Guhr ovplyvnil osudy mnohých nielen ako lekár, ale najmä ako človek. Hoci od jeho narodenia uplynulo v marci už stopäťdesiat rokov, jeho činy stále dokážu pozitívne inšpirovať ďalšie a ďalšie generácie.

 Zuzana Kollárová

 archív autorky

Pochádzal z rodiny spišských Nemcov. Narodil sa 17. marca 1873 vo Veľkom Slavkove ako syn podnikavého miestneho roľníka Michala Guhra st. a Julianny, rod. Loischovej. Mal štyri sestry. Okrem nevlastnej Marie Nitschovej, vydatej za Johanna Hladkeho, vyrastal aj s Herminou (vydatá za maliara Andora Borutha),

Dr. Michal Guhr

Lekár srdca a duše

Juliannou (vydatá za Arpáda Reicha) a Annou (vydatá za Josefa Kubanku).

Mladý Guhr absolvoval stredoškolské štúdiá na gymnáziu v Kežmarku, kde neskôr (v rokoch 1922 až 1933) pôsobil ako seniorálny dozorca a vedúci lekár. Následne zotrval štyri roky kvôli znalosti maďarčiny v Rimavskej Sobotě. Tam v roku 1892 maturoval. Medicínu študoval na lekárske fakultách univerzít vo Viedni, v Berlíne a v Budapešti. V roku 1895 získal titul Dr. V rokoch 1895 až 1896 bol vojenským lekárom v posádkovej nemocnici vo Viedni a v rokoch 1896 až 1897 obvodným lekárom pri Berehove na Ukrajine.

Inšpiroval sa aj za veľkou mláskou

Do Tatranskej Polianky prišiel v roku 1897 pod vplyvom svojho strýka Pavla Wesztera, ktorý ju založil so svojimi švagromi Michalom Guhrom st. a Samuelom Nitschom. Stal sa spolujateľom

a šéflekárom sanatória, ktoré premenil z neprosperujúcej turistickej základne na moderné liečebné stredisko tuberkulózy a Basedowovej choroby. Na základe poznatkov z viacerých európskych krajín tam v roku 1907 zriadil celoročné klimatické sanatórium. Inšpiroval sa aj cestou po Európe a v Amerike.

Dňa 8. júla 1928 sa pri príležitosti 40. výročia vzniku sanatória v Tatranskej Polianke uskutočnili veľkolepé oslavy. Samotný Dr. Guhr si vtedy takto zaspomínal na svoje začiatky: „Prišiel som pred 35 rokmi, kedy mi môj krstný otec (Pavol Weszter) dal ako začínajúcemu lekárovi riaditeľské miesto vo Weszterheime (Tatranskej Polianke). Išlo o zastupovanie počas letnej sezóny, kedy tu prichádzali hlavne ríšski Nemci. Dobrý vzduch, lesy, pramene, poloha ich presvedčili, že toto miesto je hlavným a možným na rekreáciu. Môj príchod lekára priniesol rozkvet tohto

miesta, ale v negatívnom zmysle (keďže sa rekreatanti nechceli liečiť). V čase keď som končil štúdiá, ponúkol mi môj učiteľ v Budapešti prof. Réthy platené miesto na univerzite, ktoré som nezobral. Chcel som sa totiž venovať výskumu liekov. V tom čase bol na nachladnutie iný pohľad, ako dnes. V pozadí stáli bacily, infekcie ako činné porúch. Za príčinu ochorenia bol považovaný stav tela a dispozície osoby, i keď sa práve v tom čase už rozšíril výskum mikróbov. Pokusy boli vykonávané tak, že telo pri chlade stuhlo a tým sa mala vytvárať imunita proti infekcii. Tomu sa venoval aj môj prof. Winternitz vo Viedni. Začal som potom pracovať v Spišskej Sobotě, kde Dr. Schönwiesner bol už oslabenou pracovnou silou a Dr. Szász ako mladý lekár sa len ťažko vyrovnával s rozšírenou praxou. Ja som zostal verný svojim pocitom, šiel som v zime ako krajský lekár do obce Veliki Komáti (dnes na Ukrajine), aby som

Velký Slavkov, Guhrova rodná obec na začiatku 20. storočia.

si zarobil peniaze na moje vzdelávanie. Postupne som navštívil všetky fyziatrické inštitúcie v Európe: Zimsen, Mníchov, Leyden, Berlin. Financie z mojej praxe a z mojej letnej práce som využil na cesty. Bol som na praxi v Štokholme, v Londýne, kde bol na fyziatrické liečenie kladený malý dôraz, ale poslali ma do Wiesbadenu, ktorý bol centrom anglickej fyziatrickej liečebnej činnosti, tu bol reumatizmus liečený termálnymi prameňmi. Bol som aj v Amerike, kde muž bez akademického vzdelania Simon Baruch v južnej Virgínii mal väčšiu povest lekára, ako fyziatrické liečebne. Do amerických sanatórií sa ráno hrnulo 1 000 – 2 000 ľudí denne, ktorých liečba sa uskutočňovala prostredníctvom sprchovania. Ľudské telo bolo najskôr zahriate a potom ochladené, táto procedúra bola vykonávaná všade, v Alžbetinom sanatóriu v Budapešti, takisto v Davose, ako aj v Górbersdorfe, zakladateľom ktorých kúpeľov bol Brehmer. Ja sám som začal svoje aktivity v tomto duchu, ale moja prax mi priniesla nové myšlienky – na vyšetovanie vzťahov medzi neurastickými javmi a ochoreniami orgánov, ktoré sú v popredí môjho záujmu. S rozvojom Weszterheimu som dospel som k záveru, že neurasténia nie je osamotená, ale vzniká v súvislosti s inými chorobami. ...Základom toho všetkého je činnosť spišského ľudu a mená Weszter, Guhr, Nitsch, to sú len ukazovatele na ceste svetom, medaily na stene, ako názvy bitiek na plukovnej oslave. Spišiaci tvoria pojem, všetci doň patríme, moji predkovia, ja a vy všetci, ktorí ste dnes svojím príchodom sem prejavili záujem nielen o minulosť, ale aj o budúci rozvoj tohto miesta. A moje dve tety, dve starké, ktoré ešte žijú zo základov, ale ktorým choroba nedovolila dnes tu vystúpiť, sa budú tešiť spolu s nami, že si s úctou pripomínáme činy a skutky tých, ktorí už odišli. Kiež by naša budúcnosť bola hodná minulosti, daj Bože.“

Meno Guhr malo cveng aj vo svete

V dvadsiatych rokoch minulého storočia mal už Dr. Guhr kvôli svojim liečebným výsledkom svetovú povest a prednášal na mnohých svetových kongresoch. V roku 1928 bol pri založení Medzinárodnej federácie športovej medicíny, v roku 1931 mal turné po USA. Od roku 1929 sa v Polianke začali konať lekárske kurzy „Praktický lekár“ s medzinárodnou účasťou. Jeho najznámejším pacientom bol básnik Jiří Wolker. Dr. Guhr bol autorom myšlienky založenia základiny pomáhajúcej chudobným medikom. V čase jeho pôsobenia sa v Tatranskej Polianke stretávali mnohí umelci, športovci a sanatórium sa premenilo na kultúrne a spoločenské centrum Vysokých Tatier. Členom Spolku lekárov

a lekárnikov sa stal v roku 1900 a zakrátko bol už aj členom jeho výboru. V čase hospodárskej krízy zamestnával v sanatóriu obyvateľov podhoria, a takto zachránil ich rodiny pred úplnou chudobou.

Apoštol bežeckého lyžovania

Časopis Karpathen-Post označil Dr. Guhra po jeho smrti za Apoštola bežeckého lyžovania. S týmto športom sa mladý lekár zoznámil v roku 1901 v Davose a ihneď sa stal jeho obrovským propagátorom. Hlavne pre pacientov sanatória zriadil lyžiarsku cvičnú lúku, neskôr turistické a pretekové trate. Svojho zamestnanca dokonca vyslal do Rakúska, aby získal vedomosti a mohol ich odovzdať ďalším záujemcom. V roku 1910 dal Dr. Guhr postaviť prvý lyžiarsky mostík na Slovensku, neskôr pribudol ďalší, ktorý v roku 1923 pomenovali po ňom. V Tatranskej Polianke sa v roku 1911 konali I. medzinárodné preteky v zimných športoch, ktoré boli súčasne aj prvými lyžiarskymi majstrovstvami v Uhorsku. Opakovali sa až do roku 1914. V roku 1913 Dr. Guhr založil Uhorský lyžiarsky zväz, okrem toho bol aj funkcionárom nemeckého Hlavného zväzu spolkov pre zimné športy. Organizoval lyžiarske kurzy pre vojakov či stredoškolských profesorov. Často financoval zo súkromných prostriedkov všetky športové aktivity. Zúčastnil sa viacerých medzinárodných lyžiarskych kongresov (napríklad 1926 vo Fínsku) a aj prvých Zimných olympijských hier v roku 1924 v Chamonix, kde boli položené základy Medzinárod-

„*Namáhal som sa, aby som bol v mojej práci človekom a odovzdal ľudskosť všetkým svojim spolupracovníkom...*“

V čase pôsobenia Dr. Guhra sa sanatórium v Tatranskej Polianke premenilo na kultúrne a spoločenské centrum Vysokých Tatier.

nej lyžiarskej federácie (FIS). Na vlastné náklady pozval nórskeho trénera Simonsena, ktorý trénoval skokanov a bežcov na lyžiach. V rokoch 1918 až 1928 vyhotovil štrnásť štandardných lyžiarskych tratí aj s technickou dokumentáciou. Za svoje aktivity je považovaný za zakladateľa pretekového lyžovania vo Vysokých Tatrách.

Propagátor turistiky i alpinizmu

Dr. Guhr bol tiež propagátorom turistiky, alpinizmu a spoluzakladateľom mnohých spolkov. Podporoval vydávanie odborných časopisov, publikácií so športovou i turistickou tematikou a zároveň bol aktívnym prispievateľom. V roku 1913 sa podieľal na založení Tatranského dobrovoľného záchranného zboru a stal sa aj jeho predsedom. Po skončení prvej svetovej vojny sa naďalej ako lekár zúčastňoval záchranných akcií vo Vysokých Tatrách, organizoval tiež školenia horských vodcov a chatárov. Sám bol aktívnym horolezcom aj turistom.

Mecén s veľkým srdcom

Od roku 1922 bol predsedom Karpatského spolku, ktorý bol považovaný za nástupnícku organizáciu Uhorského karpatského spolku. Intenzívne sa venoval budovaniu a činnosti spolkového múzea v Poprade. V roku 1925 na Dni spolkov pre cudzinecký ruch na Slovensku predniesol v Piešťanoch príspevok o zjednotení múzea v Poprade a Tatranského múzea vo Veľkej na základe návrhu architekta Geodeona Majunkeho. Bol hlavným organizátorom finančnej zbierky na prístavbu múzea. Na základe jeho závetu 19. decembra 1933 otvorili vo vtedajšom Karpatskom múzeu v Poprade, ktorému daroval okolo tritisíc muzeálnych predmetov, Pamätnú izbu Dr. Guhra.

Okrem toho navrhol tiež vybudovanie meteorologického observatória na Gerlachovskom štíte. Zaslúžil sa o výstavbu terajšej Bilíkovej chaty, ktorá do roku 1946 niesla jeho meno.

V čase, keď iní oddychovali, on sa venoval mnohým iným činnostiam. Dňa 21. septembra 1931 bola v Poprade založená odborná komisia cudzineckého ruchu a Dr. Guhr sa stal jej predsedom.

Hrdo sa hlásil k evanjelickej cirkvi. V rokoch 1922 až 1933 bol dozorcjom Podtatranského seniorátu a bol štyri roky zborovým dozorcjom v Štrbe.

Srdcovkou bol Gerlachov

Jeho srdcovou záležitosťou bola obec Gerlachov, kde zabezpečoval zdravotnú starostlivosť a vďaka nemu sa tam v roku 1918 podarilo bez obetí prekonať španielsku chrípku. V rokoch 1931 až 1932 koordinoval a dozoroval výstavbu v tom čase najmodernejšej základnej školy v Česko-

Lyže si Dr. Guhra získali v Davose ešte v období, keď začínal ako mladý lekár. Odvtedy bol ich neúnavným propagátorom.

Dr. Michal Guhr (na snímke vpravo) s Deziderom „Didim“ Reichartom a Júliusom A. Heftym

Dr. Guhra po smrti označil časopis Karpathen-Post za Apoštola bežeckého lyžovania.

S Dr. Guhrom sa 26. augusta 1933 na cintoríne vo Veľkom Slavkove lúčili desiatky ľudí. Človek, ktorý vrátil zdravie tisícom chorých, sa stal obeťou svojho povolania. Zdolala ho bakteriálna nákaza.

slovenskej republiky, na ktorú sám prispel sumou dvetisíc korún. O škole hovoril na smrteľnej posteli, že je to „jeho posledná radosť“. Inicioval aj vydanie brožovanej publikácie o Gerlachove „Gerlsdorf“ od Júliusa A. Heftyho. Myslel aj na mladých lyžiarov, ktorým daroval lyže a materiálne podporil i gerlachovských hasičov. Bol členom komisie pre pomoc 36 pohorelcov,

ktorí prišli o majetok po požari v roku 1932. V Gerlachove bol tiež členom obecnej rady, presbyterom evanjelickej cirkvi a seniorálnym inšpektorom.

Nezabudlo sa na neho

Šlachetné srdce Dr. Guhra dotĺklo 23. augusta 1933 v nemocnici v Spišskej Sobotě. Smútočnú reč nad jeho hrobom

Významnú úlohu v živote Dr. Guhra zohral **Pavol Weszter** (*21. 3. 1843 – †11. 5. 1921), manžel jeho tety Márie. Práve on bol spolu so svojimi švagrami – Michalom Guhrom st. a Samuelom Nitschom zakladateľom Tatranskej Polianky, kde v roku 1897 nastúpil mladý Guhr do lekárskej služby. Vďaka nemu vyštudoval medicínu a neskôr prevzal aj vedenie Weszterheimu či Westerova, ako sa kedysi osada nazývala.

Rodák z Veľkého Slavkova pochádzal z rodiny miestneho roľníka, jeho matkou bola Mária Kulmannová, sestra veľkostatkára Jána Kullmana z Rakús. Po predčasnej smrti matky sa otec znovu oženil, ale o štyri roky neskôr zomrel aj on. A tak malého Pavla spolu s bratom Matejom, ktorý bol jeho dvojčaťom, vychovávala stará mama. Po skončení ľudovej školy vo Veľkom Slavkove obaja chlapci študovali na kežmarskom lýceu, Pavol však po štyroch rokoch odišiel na protestantské gymnázium do Sárospataku, aby sa tam naučil po maďarsky. Po bratovej smrti v roku 1859 sa začal venovať hospodárstvu. Podľa rodinnej tradície sa mal stať obchodníkom s mäsom. Preto sa šiel učiť do Liptovského Mikuláša k majstrovi Volkovi. Po návrate si vo Veľkom Slavkove prenajal polia a pomáhal aj v páleníci, ktorú vlastnil manžel jeho tety, obchodník Jakub Lersch. Od neho sa priučil podnikateľskému

kumštu, ktorý neskôr dokonale zužitkoval. Medzitým mu rodina vybrala za manželku dcéru váženého mäsiarskeho majstra Michala Guhra, šestnásťročnú Máriu, s ktorou sa oženil 12. apríla 1864. Mladý pár sa presťahoval do Veľkého Slavkova. Spolu mali dcéry – Máriu, Júliu a Emíliu. Bol považovaný za veľkého mysliteľa a vizionára, pomáhal obci vo všetkých oblastiach. Bol napríklad predsedom miestneho dobrovoľného hasičského spolku a zrejme patrila aj k jeho zakladateľom. Na verejnosti vystupoval aj ako rečník, avšak v rodine bol skôr tichým a utiahnutým, oddaným hospodárom a pracovníkom evanjelickej cirkvi.

Jeho stavebné aktivity nabrali na obrátkach po tom, ako 16. októbra 1866 vyhorel mladému páru do tla dom. V roku 1880 vybuďoval vo Veľkom Slavkove hotel a park. V roku 1883 – inšpirovaný myšlienkami Uhorského karpatského spolku, ktorého bol členom, ako aj činmi Davida Husza, zakladateľa Huszovho parku v Poprade – kúpil so svojimi švagrami od Máriássyovcov les povýše Gerlachova a o rok neskôr tam už stála hájovňa. V rokoch 1887 až 1888 vyrástla vila Marianna s dvanástimi hosťovskými izbami, jedálňou, kuchyňou a bazárom, ktorú ešte v roku 1888 de-

predniesol biskup Východného dištriktu Vladimír Čobrda a dvadsiatka ďalších rečníkov v piatich jazykoch sa s ním rozlúčila na cintoríne vo Veľkom Slavkove.

Dňa 2. septembra 1933 sa v popradskej Redute uskutočnila pietna spomienková slávnosť a 19. decembra 1933 bola v Karpatskom múzeu v Poprade otvorená už spomínaná Pamätná izba Dr. Michala Guhra. O rok neskôr sa uskutočnil 20. ročník medzinárodných lyžiarskych pretekov, počas ktorých sa konali aj preteky na novej bobovej dráhe. Dňa 4. júla 1937 odhalili pamätnú tabuľu Dr. Guhrovi, Dr. Mikulášovi Szontaghovi a Františkovi Dénesovi v rozhladni na Hrebienku.

Po poštátnení sanatória v Tatranskej Polianke 1. januára 1949 sa na lekára, spolkového činovníka, evanjelickeho funkcionára, filantropa a mecena z Vysokých Tatier zabudlo. Rozpomätávanie naň sa začalo až po nežnej revolúcii. Dňa 29. septembra 2002 sa uskutočnil 1. ročník pretekov na kolieskových lyžiach na trati Gerlachov – Nová Polianka pomenovaných jeho menom. O necelé dva roky neskôr, 2. februára 2004, bol liečebnému ústavu v Tatranskej Polianke vrátený pôvodný názov – Sanatórium Dr. Guhra. ◀

legácia Uhorského karpatského spolku vyhlásila za základ novej osady – Tátraszépak, Tatranský pekný domov. Nemci jej hovorili Schöna, samotnú osadu nazývali Weszterheim. Pre Slovákov bola Westerovom. V roku 1891 poskytli jeho zakladatelia Sliezskej sekcii Uhorského karpatského spolku pozemok a drevo na výstavbu chaty – budúceho Sliezskeho domu.

Pomenovanie Tatranská Polianka získala osada až v roku 1919.

Pribudli ďalšie budovy,

Weszter hostil zásoboval základnými potravinami, pálenkou zo svojho liehovaru a výborným pivom vlastnej produkcie. V roku 1902 prevzal jej vedenie Dr. Guhr.

Dňa 11. apríla 1914

oslávili manželja Weszterovci 50. výročie svadby naposledy s celou početnou rodinou, ktorú poznačila prvá svetová vojna. Počas nej bol vo vile Tivoli špitál Červeného kríža. Viedol ho Dr. Guhr. V roku 1915 zhorela vila Marianna.

Weszter zomrel po ťažkej chorobe len necelé tri roky po skončení vojny. Jeho manželku dochoval Dr. Guhr, ktorý sa postaral nielen o Tatranskú Polianku, ale aj hospodárstvo vo Veľkom Slavkove. ◀

Speleológom sa už celé desaťročia darí objavovať jaskyne a zákonitosti prírody v pohoriach sveta. Nie však úplne celého – len v územiach budovaných vodou rozpustnými horninami, akými sú všetky vápence i dolomity, ale aj sádrovce a evapority. Takéto lokality voláme krasové, tvoria približne pätnásť percent plochy zemského povrchu. Kras sa u nás vyvinul v rôznorodých formách po viacerých pohoriach. Typickým je planinový kras južného a stredného Slovenska, kras monoklinálnych chrbtov v Nízkych Tatrách, ale aj vysokohorský kras Tatier. Na ten tatranský sa pozrieme trochu bližšie.

 Lukáš Vlček

 archív autora a SMOPAJ

Krasové územia a jaskyne slovenských Tatier

Krasové územia sa v Tatrách nachádzajú po oboch stranách východo-západne orientovaného jadrového pohoria – zo severu aj z juhu. Južné stránne sú však prekryté prevažne glaciálnymi morénami, spod ktorých vytrčá niekoľko vápencových ostrovov, napríklad Suchý a Surový Hrádok. Najväčšia časť vápencovo-dolomitického obalu a príkrovov, ležiacich

na granitovom jadre, sa nachádza za hranicami – v Poľsku. Tam sa zákonite vyskytujú i najväčšie tatranské jaskyne a najvýdatnejšie vyvierajúce jaskynné systémy. Jaskynný systém Wielka Śnieżna v rázsoche Wielkiej Turnie, vybiehajúcej na sever od Malolúčnika, má dnes dĺžku 23,6 kilometra a hĺbku 824 metrov. A to je len jedným z viacerých veľkých podzemných systémov severnej

strany Tatier. O podobnom vývoji jaskýň sa už dávno uvažovalo aj na slovenskej strane, v priestore medzi Javorovou a Bielovodskou dolinou či v Belianskych Tatrách. Ich objav bol však záležitosťou až posledných rokov. Jasnými indíciami podzemného skrasovatenia boli jaskyne Suchá a Mokrá diera, neskôr objavená Javorinka (dnes systém Javorinka – Nádejná jaskyňa), Čiernohorský jaskynný systém či Jaskyňa verných. Prelom priniesol objav Jaskyne mesačného tieňa, nazývanej tiež v skratke Mesačný tieň. Nachádza sa pod masívom Javorinskej Širokej a podľa expedičného zamerania dosahuje dĺžku až 31 840 metrov pri hĺbke 451 metrov. V tabuľkách sa niekedy zvykne uvádzať len dĺžka stabilizovaného premerania hlavného ťahu 9 031 metrov. Tak či onak, ide o číslo, podľa ktorého si človek urobí akú-takú predstavu. Ale ako to v tatranskom podzemí skutočne vyzerá, sa dozvieme až z jaskynných fotografií.

Obrovské šachty, mohutné dómy, úzke

Poskytla útočisko Židom

Jaskyňa Dúpnica nad Liptovskými Matiašovcami je zaujímavou z hľadiska svojho vzniku, paleontológie, ale aj vďaka bohatým archeologickým nálezom. Keďže ju tvorí jeden priestraný kupolovitý dóm s rozmermi 40 x 35 metrov a výškou 15 metrov, stala sa odvekou obľúbenou sídliskovou jaskyňou. Poznáme z nej nálezy z doby halštatskej, z obdobia púchovskej kultúry aj zo stredoveku. Počas druhej svetovej vojny sa spolu s ďalšími dvomi jaskyňami v Suchej doline stala útočiskom slovenských a sovietskych partizánov, no najmä utečencov židovského pôvodu. Najprv išlo o približne tridsať prechodne ubytovaných ľudí z Poľska. Neskôr Dúpnica prichýlila aj mikulášskych Židov z chaty na Trnoveckých lúkach, ktorí sa schovávali i v blízkych jaskyniach Partizánska a Medvedia.

meandre aj zablatené plazivky či vodné sifóny... Kvaplovej výzdoby nájdeme v Tatrách vo všeobecnosti veľmi málo. Spomedzi jaskýň v nej vyniká Belianska, ktorá má dvere otvorené i pre verejnosť. Ďalšou, do ktorej turisti môžu nazrieť, je Brestovská jaskyňa v Západných Tatrách. V ostatných rokoch sa opäť stala cieľom speleopotápačov, usilujúcich sa o prienik za jej sifóny v smere k Brestovskej vyvieracke i smerom pod dolinky Volariská a Múčnica. Brestovskú jaskyňu spolu s Belianskou a Javorinkou vďaka ich výnimočným hodnotám v minulosti vyhlásili za národné prírodné pamiatky.

Keby sme sa pozreli na geologickú mapu Tatier, videli by sme, že krasové územia sa rozliehajú prevažne v Belianských Tatrách, na severnej strane Vysokých Tatier, v Červených vrchoch, na úpätí Roháčov, Sivom vrchu a na Osobitej. Najväčšiu plochu zaberajú vápence a dolomity

v Belianských Tatrách – až 74 kilometrov štvorcových. Ich najvýznamnejšou jaskyňou je už spomínaná Belianska v masíve Bujačieho vrchu. Dosahuje dĺžku 4 113 metrov, prevýšenie 174 metrov a svojím tvarom sa výrazne odlišuje od ostatných jaskýň v tomto regióne (Tristárska priepať, Alabastrová a Muránska jaskyňa, Muránske okno, Ladová pivnica), ale aj od rozľahlých jaskýň Sedlákova diera, Nová éra a jaskýň v Novom vrchu.

Vysoké Tatry majú zo svojej severnej strany hneď niekoľko krasových masívov. Široká medzi Bielovodskou a Javorovou dolinou dala priestor pre vznik najrozsiahlejšej jaskyne tohto územia – Mesačného tieňa. Systém Javorinka – Nádejná jaskyňa v masíve Úplazu medzi Javorovou a Kolovou dolinou meria 12 100 metrov s prevýšením 480 metrov. Jej chodbami tečie rieka zbierajúca svoje vody v ponoroch v Kolovej doline. Vyššie,

v masíve Úplazu, je situovaný Čiernohorský jaskynný systém (hlboký 232 metrov) a Jaskyňa verných. Javorová dolina zas ukrýva jaskynný systém, ktorý po prepojení Suchej a Mokrej diery meral takmer dva kilometre.

Hrebeň Červených vrchov nad Tichou dolinou poskytuje iba malú plochu krasu 3,5 kilometra štvorcového, avšak vyvinutého veľmi podobne ako na poľskej strane. Poznáme tu takmer sedemdesiat vysokohorských jaskýň, z ktorých najdlhšou je Nová Kresanica (820 m, -94 m). Podobnými vertikálne vyvinutými jaskyňami sú Zadný Úplaz, Vyšná Kresanica, Kresanica a Ladová priepať, ktoré sa do štatistík zapísali ako najvyššie položené jaskyne Slovenska. Úplne odlišný vývoj však naznačuje Občasná vyvieracka (dlhá 450 m) a Tichá jaskyňa (632 m), ktorá je pravdepodobne odvodňovaná do poľskej doliny Bystra. Z poľskej strany Červených vrchov sa nachádzajú ďaleko najhlbšie jaskyne Tatier aj rozsiahly systém jaskyne Wielka Śnieżna (23,6 km, -824 m).

Kto dobre pozná Západné Tatry, ten si iste všimol, že vrcholová časť Sivého vrchu sa absolútne líši od celého hrebeňa. Medzi bizarnými skalnými tvarmi, ktoré vznikli rozvolnením krehkých dolomitických blokov na plastickom ílovcovom podloží, sa na oravskej strane rozlieha sto metrov hlboká rozsadlinová priepať. Ďalšie priepasti nachádzame na Mníchu. Z jaskyniarskeho hľadiska je omnoho zaujímavejší areál Suchej doliny nad Liptovským Trnovcom. Medzi jaskyňami Biela, Košiarrec či Dúpnica dominuje rozľahlá, paleontologicky významná Medvedia jaskyňa.

V Studenej doline v Roháčoch sa nachádza už spomenutá prístupná Brestovská jaskyňa, ktorej vyvieracku, Prameň Števkovského potoka, poznali obyvatelia Zuberca odnepamäti. Jej vchod leží v jednom z mála tatranských závrtoch, priamo oproti Múzeu oravskej dediny. Jaskyňa dnes meria 2 026 metrov, no viac než polovica priestorov je prístupná len pre jaskynných potápačov. Priebeh podzemných chodieb indikujú línie ukázkovo vyvinutých krasových jám – závrtoch, ktoré vznikli poprepadávaním stropu jaskyne.

Posledným územím, ktoré spomenieme, je Osobitá nad Juráňovou dolinou, juhovýchodne od Oravíc. V niektorých jaskyniach sa tu našli pozostatky starej banskej činnosti. Priepaťovité jaskyne ako Bezodná priepať, Priepať v Okolíku či Ladová sú hlboké až 120 metrov.

Tatry sú nielen po geologickej, ale aj po speleologickej stránke mimoriadne pestrým územím a po predošlom výpočte jasne vidieť, že ešte roky tu bude čo nové objavovať, skúmať a dokumentovať. ◀

Zachovala i kostru jaskynného leva

Medvediu jaskyňu nad Liptovským Trnovcom s dĺžkou 160 metrov kedysi nazývali Jaskyňou v Sypkých skalách. Aj jej vstupná sieň s rozmermi 25 x 15 metrov sa počas druhej svetovej vojny využívala ako prechodné obydlie partizánov a utečencov židovského pôvodu. Zaujímavá je jej druhá sieň, charakteristická bohatou kvapľovou výzdobou a nálezmi kostí pravekých zvierat. Dominantným druhom tu bol jaskynný medveď (*Ursus spelaeus*), preto patrí medzi najvýznamnejšie medvedie jaskyne Slovenska. Paleontológovia ju dnes však poznajú najmä vďaka nálezom omnoho vzácnejšej, takmer kompletne zachovanej kostry jaskynného leva. Rádiokarbónovým datovaním sa podarilo určiť, že tieto zvieratá žili pred 44 350 ± 730 rokmi. Boli súčasťou pleistocénnej megafauny zo staršieho obdobia würmského zaľadnenia.

V tesnom dotyku so snehobielymi kvapľami

Miestni o nej vedeli už dávno predtým, ako sa do jej objavovania pustil mládenec menom Ondrej Húska. Veď do „dier pod Vrškami“ chodievali na stridzie mlieko, ktorým liečili dobytok. Hoci rozlohou sa ani zďaleka nedoťahuje na svoje podzemné konkurentky, polahky ich tromfne bohatou kvapľovou výzdobou. Okrem toho je Vážecá jaskyňa aj významným paleontologickým náleziskom kostí jaskynného medveda. Pozoruhodný je však už jej samotný objaviteľský príbeh.

 Martina Petránová autorka a archív Správy slovenských jaskýň

Ten začal práve v období, keď súdobých jaskyniarov viac zaujímal objav Novej demänovskej jaskyne, ako vtedy nazývali Demänovskú jaskyňu slobody. Ohúrení jej fascinujúcou kvapľovou výzdobou sústredili pozornosť práve tam. Keď sa v dobovej tlači koncom augusta 1922 zjavili kusé správy o nájdení nových podzemných priestorov vo Vážeckom krase, pokojní ostali aj „krásisti“. Sám Miloš Janoška, autor prvého Sprievodcu po Tatrách v slovenčine (1911) a zakladateľ časopisu *Krásy Sloven-*

ska, si na jeho stránkach na okamihy, ktoré sa vryli do histórie, zaspomínal týmito vetami: „...priznám sa, nepripisoval som zvestiam, takreknúc, nijakej dôležitosti, jednak preto, lebo blízko Vážca niet vyšších rozmerov vrchov vápencových, jednak i preto, lebo od objavenia Novej demänovskej jaskyne prišlo akosi do módy „skúmať diery“ a to nielen v Liptove, lež aj v iných krajoch Slovenska, ale s rezultátom – keď aj do istej miery pozoruhodným – jednako nie s tým, ktorý by sa i len z ďaleka

mohol rovnať objavom v doline Demänovskej.“ Avšak, keď sa dozvedel, že chýr o novej jaskyni na rozhraní Kozích chrbtov a Liptovskej kotliny doletel až do kancelárie samotného prezidenta Československa, neváhal a vybral sa do vážeckého podzemia osobne. Presvedčili ho tri snímky „ozaj pekných útvarov“, ktoré mu ukázal samotný Húska. „...umienil som si s niekoľkými priateľmi ísť sa o veci presvedčiť, aby sme potom mohli zistiť, či sú chýry nie prehnane. Čiastočne i tešili sme sa novému objaveniu, ktoré odkrylo nové krásy prírodné práve v bezprostrednej blízkosti Vysokých Tatier, ale čiastočne i obávali sme sa, že krásy jaskynné ztratia na svojej cene, keď ích bude toľko, ako húb po daždi,“ vyznal sa zo svojich pocitov v časopise, ktorý v tom čase mapoval najmä prírodné krásy a turistické dianie na Slovensku. V podzemí ho sprevádzal priamo objaviteľ jaskyne, ktorú si už o šesť rokov neskôr pozreli aj prví návštevníci.

Zamotaný príbeh

Vstupná časť dnešnej Vážeckej jaskyne vo výraznom brale na juhozápadnom

Ondrej Adolf Húska, objaviteľ Važeckej jaskyne

okraji Važca bola miestnym obyvateľom odjakživa dobre známa ako „diery pod Vřškami“. Niektoré zdroje uvádzajú aj prívlastok medvedia. Či už to bolo tak, alebo onak, isté je, že Važčania z nej odoberali mäkký sinter, tzv. stridžie mlieko, ktorý používali na liečenie dobytka. Jaskynné otvory pod vápencovými skalami využívali tiež ako odpadové jamy. V ich útrobach vraj končili i uhynuté zvieratá. Nečudo, že diery nedali spávať ani miestnym šarvancom. Zvedavosť zlákala aj vtedy štr-

nástročného Štefana Rysuľa, ktorý ešte v roku 1914 vošiel spolu s bratom úzkou chodbou do jednej zo siení, kde im vyrazili dych prvé kvapľové útvary. Niekdajší učiteľ a spisovateľ neskôr v rozhovoroch spomínal, že vstup do jaskyne mali ako na dlani – videli ho priamo zo strážneho domčeka pri železničnej trati, kde v tom čase bývali.

Na objavenie hlavných častí si však jaskyňa musela počkať až do leta 1922. Vtedy sa o „diery pod Vřškami“ začal zaujímať mladý Húska. Absolventa lesníckej školy inšpirovala návšteva Moravského krasu. Ako píše Pavel Cuker v časopise *Vysoké Tatry* 6/1975, počas prehliadky Macochy mal vraj Ondrej stále taký pocit, akoby bol v „dierach pod Vřškami“. To, čo videl tam, bolo také ako doma. Keď sa vrátil pod Tatry, začal s výskumom. Začiatky údajne boli ťažké, lebo nikto z priateľov nemal záujem sa k nemu pridať. Sám vyčistil úzke hrdlo a postupne sa dostal do všetkých chodieb, kde urobil aj prvé fotografie. Písal sa 8. júl 1922.

Iné zdroje tvrdia, že mu asistoval pražský učiteľ Adolf Somr, ktorý aj v to leto prišiel do Važca na prázdniny. Húska sa s ním spriatelil v Prahe. „Spolu podnikli viaceré túry a spájali ich záujem o tajomstvá podzemia. S cieľom odhaliť ich si spríjemňovali letné horúčavy v jaskyni pod Vřškami, kde taktiež prenikli až do Kamenného domu. Tu nadabli na možné pokračovanie, úžinu vedúcu do neznáma,“ približuje okolnosti objavenia dnešnej Važeckej jaskyne Miroslav Kudla zo Správy slovenských jaskýň (SSJ).

Po niekoľkých dňoch kopania sa dostali do nových, veľkých a pekne vyzdobených častí jaskyne, ktorá v rovnakom čase učarovala aj akademickému maliarovi Františkovi Havránkovi. Rodák z Čelechovic na Hané vtedy pôsobil vo Važci, kde sa venoval krajinárstvu a výtvarnej dokumentácii ľudového staviteľstva. Objav jaskynných priestorov zmenil jeho život o stoosemdesiat stupňov. „S Húskom sa stretol priamo nad jaskyňou, odkiaľ fotografoval Tatry. Ten mu vyzozprával o objave nových priestorov a dostal prekvapivú odpoveď. Havránek tvrdil, že jaskyňu pozná a že opísané priestory sú mu známe. Zrejme svoje rozprávanie nemalo prikrášiť, lebo cez pôvodnú úžinu by sa vraj pre telesné proporcie nedostal,“ rozmotáva kľbko príbehu Kudla. Maliar nelenil a okamžite publikoval informácie o novom objave v dobovej tlači a telegraficky informoval aj kanceláriu prezidenta Masaryka. Aby sa zavďačil dobe, navrhol, aby ako objavitelia spoločne figurovali Čech Podlipský, Slezan Vachala, Moravák Havránek a Slovák Húska, ktorí sa v čase objavov zúčastňovali prieskumu jaskyne. O Somrovi nepadlo ani slovo.

Jeho meno sa objavilo až po mnohých dekádach v liste, ktorý koncom osemdesiatych rokov minulého storočia adresoval jeho syn pracovníkom Važeckej jaskyne. „Ten prináša ešte zaujímavejšie informácie, k pravosti ktorých si netrúfame vyjadriť sa, ani ich nejako komentovať,“ konštatuje Kudla. Podľa toho, čo sa v ňom píše, sa mal Húska krátko po objave jaskyne oženiť a ako lesník odísť na Podkarpatskú Rus, ktorá vtedy patrila Československu. Tam vraj zabil nevernú manželku a utiekol do Ameriky. Na odchod mal nahovárať aj svojho pražského priateľa Somra. Po návrate spoza veľkej mláky sa Húska dozvedel, že „jeho“ jaskyňu prevádzkuje maliar Havránek a vydáva sa za jej objaviteľa...

„Túto informáciu môžeme skutočne potvrdiť. V medzivojnovnej tlači sa až na pár výnimiek uvádza, že objaviteľom jaskyne je Havránek. Tento spor mali podľa dopisu vyriešiť až súdy, avšak k žiadnemu archívnemu záznamu, ktorý by to potvrdzoval, sme sa zatiaľ nedopátrali,“ dodáva Kudla.

Od plátna ku kvapľom

Havránkovi sa však rozhodne nedá uprieť, že sa rozhodujúcou mierou zaslúžil o sprístupnenie a propagáciu jaskyne. Už krátko po jej objave požiadaval važeckých urbárikov o prenájom pozemkov v okolí jaskyne na tridsať rokov. V roku 1924 mu Ministerstvo školstva a národnej osvety udelilo povolenie na sprístupnenie podzemia. S pomocou miestnych sa s ohromnou vervou pustil do prekopávania úzkych jaskynných chodieb, čistenia siení zanesených

Pôvodný vstupný objekt pri jaskyni

hlinou a úpravy chodníkov. Vyrazil novú vstupnú chodbu, na strmých miestach dal postaviť drevené schodište a koncom októbra 1928 osobne začal sprevádzať turistov. I keď len neoficiálne, pri mihotajúcom sa svetle karbidiek a petrolejových lúčok. V roku 1933 zamestnal Jozefa Vránu ako sprievodcu a o rok neskôr už mal aj úradný štampel – jaskyňa teda mohla návštevníkov vítať legálne.

Havránka podzemie opantalo až tak, že odložil štetce a maliarske plátno. Naplno sa venoval propagácii jeho krás, ako i zaujímavostí, ktoré ponúkalo široké okolie. Jaskyniarstvo a turistická propagácia tatranskej oblasti ho pohltili natoľko, že nemal čas venovať sa malbe. „Pri prvej návšteve u Havránkovcov som bol prekvapený záplavou jaskynných náleзов, všemožných prírodnín a skutočnosťou, že som v dome videl visieť len jediné umelcovo dielo, drevenú chalupu pred požiaru Važca. Neskôr som pochopil, prečo to tak bolo a nemal som dôvod čudovať sa tomu,“ zaspomínal si na maliara na stránkach časopisu *TATRY* 1/2003 prvý vedúci niekdajšieho Tatranského múzea, historik Ivan Bohuš st. Serióznejších záujemcov o važecké podzemie vodieval Harvánek dokonca aj k sebe domov, aby im ukázal svoje kolekcie. Nazval ich, ako ďalej píše Bohuš st., tak trochu nadnesene Tatranským a jaskyniarskym múzeom vo Važci. Okrem toho pri vchode do jaskyne vytvoril miniatúrnu botanickú záhradu, známu ako Tatraneum. Podzemný svet podrobne opísal i na stránkach knižky. Útule dielko vyšlo v roku 1936 pod názvom *Važecká jaskyňa a její kras*.

O svoj poklad sa umelec s dušou jaskyniara – alebo naopak? – oficiálne staral až do roku 1952, kedy mala vypršať aj jeho nájomná zmluva s urbárikmi. Avšak február 1948 privial i pod Tatry politické zmeny. Važecká jaskyňa, rovnako ako ostatné, bola znárodnená a Havránek v nej robil už len správcu.

O tom, že šlo naozaj o svojráznu postavu, svedčia aj ďalšie riadky vyššie spomínaného tatranského historika. Ešte v prvej polovici tridsiatych rokov minulého storočia Havránek z improvizovaného letiska pri Važci organizoval vyhliadkové lety nad Tatrami na vyradenom vojenskom dvojplášňovníku pre troch cestujúcich, premýšľal nad modernizáciou kúpeľov v Gánovciach,

František Havránek

ktorých termálna voda by sa mohla stať základom pre svetové Lázně Poprad a v hlavne mal tiež ideový plán perspektívnej siete dopravných systémov a zariadení v širšej tatranskej oblasti Liptova a Spiša. Mimochodom, v roku 1923 založil Tovarišstvo výtvarných umelcov Tatran a odvtedy presadzoval myšlienku Tatranskej galérie. Pre jej umiestnenie vypracoval projekt „pavi-

lónu“, ktorý podľa jeho predstáv mali vybudovať na Štrbskom Plese.

Čerstvý víťaz

Novým impulzom pre jaskyňu boli aktivity moravských speleológov, ktorí v roku 1949 Važeckú jaskyňu preskúmali a zmapovali jej dovtedy nezamerané časti. Koncom augusta 1952 objavili jaskyniari z Brna nové priestory. Obnovy sa dočkalo tiež chátrajúce vybavenie jaskyne, ktoré v podmienkach rodiaceho sa masového turizmu už nemohlo postačovať. Jaskyňa dostala nové betónové schody aj elektrické osvetlenie. Národný podnik Turista zrekonštruoval a zokruhoval prehliadkovú trasu, ktorá od mája 1954 slúži až dodnes. Medzitým pribudli ďalšie menšie objavy, SSJ, ktorá jaskyňu prevzala v roku 1970,

„...už sme boli akurátne hlinou a vápnom zafafuzení, kolená mali sme premoknuté, nuž nemenilo na veci, keď nám z tej nemilej okrasy ešte trocha pribudne, veď podľa p. objaviteľa, už skoro budeme vo vlastnej jaskyni. V mokrej hline a vo vode na loktách a kolenách šlo sa naozaj dešperátne, ale zmeniť nepríjemnú situáciu nebolo vôbec možné. Konečne dopracovali sme sa do voľnejších priestorov, kde zrazu bolo pomerne hodne útvarov kvapľových s menšími travertínovými studničkami. V pravo idúc vošli sme do Oštiepkovej siení, kde sú nevysoké, ale dosť husto postavené stalagmity...“

Miloš Janoška, *Krásy Slovenska* (1922)

nechala postaviť nový vstupný objekt a zabezpečila priestory pred potenciálnymi zosuvmi, ktoré by mohli ohroziť návštevníkov. Prehliadku podzemia oživilo ozvučenie, expozícia paleontologických náleзов a najmä plastika jaskynného medveda v životnej veľkosti, ktorá sa nachádza hneď vo vstupnej sieni.

Medvede i chvostoskoky

Statný maco víta návštevníkov z prostého dôvodu, Važecká jaskyňa je totiž jedným z najbohatších nálezísk kostí jaskynného medveda (*Ursus spelaeus*), ktorý vyhynul pred asi 15 000 rokmi. Jej útroby obýval celoročne a odchoval tu aj svoje mláďatá. V porovnaní s medvedom hnedým (*Ursus arctos*) bol mohutnejší, vážil okolo osemsto kilogramov a meral približne tri a pol metra. Živil sa predovšetkým rastlinami a bobuľami, iba zriedkavo menšími živočíchmi. Vek kostí spočívajúcich dlhé tisícročia v neporušených nánosoch hlíny datovali experti na viac ako 51 000 rokov. Časť zvaná Kostnica však vydala aj ďalšie poklady. Pri prekopávaní a rozširovaní jaskyne sa okrem kostí a lebiek jaskynných medvedov našli napríklad pozostatky jaskynného leva (*Panthera spelaea*) či nosorožca srstnatého (*Coelodonta antiquitatis*).

Podzemné priestory aj dnes poskytujú útočisko pre mnohé druhy jaskynných živočíchov. V jej sieňach či chodbách zimuje hneď niekoľko druhov netopierov, vrátane netopiera veľkouchého (*Myotis bechsteinii*), ktorý zaujme svojimi nápadne dlhými ušnicami.

Spomedzi jaskynných bezstavovcov, ktorých je vo važeckom podzemí až okolo tridsaťpäť druhov, stojí za pozornosť nález štúrovky *Eukoeneria spelaea*. Ide o najsevernejší výskyt zástupcu tohto radu

pavúkovcov! „Zaujímavosťou je tiež, že práve vo Važeckej jaskyni slovenskí zoológovia ako prví na svete objavili a neskôr v roku 2013 opísali nový druh chvostoskoka, ktorý pomenovali Megalothorax hipmani na počesť uznávaného jaskyniara Petra Hipmana,“ konkretizuje biospeleológ SŠJ Vladimír Papáč. Po týchto informáciách asi nikoho neprekvapí, že jaskyňa bola zaradená medzi biospeleologické lokality európskeho významu.

Miniatúrna rozprávka

Jaskyňa, spreď ktorej sa naskytá úchvatný výhľad na tatranské končiare, rozlohou síce patrí medzi najmenešie sprístupnené jaskyne na Slovensku, no návštevníkmi dokáže prilákať svojimi pozoruhodnými stalaktitmi, stalagmitmi, kvapľovými stĺpmi, sintrovými jazierkami či kvapľovými vodopádmi. Hoci prehliadkový okruh má dĺžku iba 235 metrov, na malej ploche je skoncentrovaných toľko prírodných krás všakových tvarov, aké nemajú ani mnohé jej väčšie konkurentky. Medzi najkrajšie vyzdobené časti jaskyne patrí Húskova sieň, pomenovaná po objaviteľovi jaskyne. Dominuje jej mohutný stalagnát, ktorého vek sa odhaduje asi na 60 000 rokov. Ak zdvihnete zrak nahor, objavíte zvláštne krivé stalaktity. Kedysi vraj rástli rovno, no odvetrávaním tenkých vápencových plôšok sa od stropu postupne vychyľovali. Pôsobivú snehobielu sintrovú výzdobu miestami pretkávajú odtiene iných farieb, ktoré vznikli vďaka prímiesiam železa, horčíka a mangánu. Jazierková sieň zase očarí kaskádovitými jazierkami, ktorým klukaté tvary hrádzí vyniesli prívlastok hadie, ba dokonca i Važecké Pamukkale. Značná časť jaskyne je vyplnená jemnými sedimentmi naplavenými bývalými, najmä povodňovými vodami Bieleho Váhu a údajne aj voda-

mi z ponorného toku z poloslepej doliny v Priepadlách. Mimochodom, zmienka o tomto, niekoľko kilometrov vzdialenom, ponore sa objavila už v Notíciách známeho polyhistora Mateja Bela, ktorý patril medzi popredných európskych vedcov 18. storočia. O tom, že je čo obdivovať, svedčia aj názvy priestorov ako Klenotnica či Čarovná záhradka, nečudo, že Važecká jaskyňa si vďaka svojej bohatej kvapľovej výzdobe vyslúžila viaceré lichotivé prívlastky. Hovorí sa o nej ako o mieste neobjavených skvostov, podzemnej klenotnici horného Liptova, ba pochváliť sa môže aj pomenovaním „miniáturna rozprávka podzemia“.

„Mnohým naozaj pripomína rozprávkovú krajinu. Neraz sa stalo, že návštevníci nám povedali, že sa im u nás páčilo viac ako v iných, väčších jaskyniach. Možno je to aj tým, že počas prehliadky sú doslova na dotyk k výzdobe, od ktorej ich delia len centimetre. Na jednej strane je to zážitok, no na druhej byť v jej bezprostrednej blízkosti predstavuje aj určité riziko, preto je chránená pletivom,“ vraví Milan Orfánus, niekdajší správca Važeckej jaskyne.

Prilákala desaťtisíce návštevníkov

Za storočie sa v jej útrobach premleli desaťtisíce návštevníkov. Len vlani ich bolo takmer sedemnaťtisíc. Podobne ako ostatné sprístupnené slovenské jaskyne, aj Važecká sa snaží o to, aby sa čísla návštevnosti vrátili na úroveň spreď pandémie. „Myslím si, že záujem o prehliadku jaskyne stále je, o čom svedčí aj návštevnosť počas Veľkej noci. Navyše, momentálne nám hrá do karát aj skutočnosť, že pre rekonštrukciu je zatvorená Demänovská jaskyňa slobody a Demänovská ľadová jaskyňa otvára sezónu až v polovici mája, takže veľa ľudí chodí teraz k nám a do Stanišovskej jaskyne,“ konštatuje jej nová správkyňa Zuzana Guerin. Hoci časy, keď jaskyňa za sezónu dokázala prilákať aj vyše tridsaťtisíc návštevníkov, sú už zrejme nenávratne preč, Guerin vníma jej potenciál. „Máme kopec nápadov, síce nie všetky sa dajú pre určité obmedzenia uskutočniť, ale napríklad priestor na to, aby sme prilákali viac detí, tu je. Viem si predstaviť, že by tu mohli tráviť čas v rámci všelijakých krúžkov. Samozrejme, chcelo by to nejaké investície, po rokoch by si zaslúžil obnovu aj vstupný areál, vymeniť by sa už zišlo aj osvetlenie so zábradlím,“ dodáva Guerin.

Práve rodiny s deťmi tvoria gro návštevníkov Važeckej jaskyne. Prehliadkový okruh je totiž skutočne nenáročný. Aj vchod do jaskyne leží priamo v obci, v nadmorskej výške 784 metrov, iba osem metrov nad súčasným tokom Bieleho Váhu. Počas približne polhodinovej prehliadky zdolajú návštevníci síce 88 schodov, no celkové prevýšenie je iba päť metrov. Tep-

Jaskyňa je významným paleontologickým náleziskom. Okrem kostí a lebiek jaskynných medvedov sa tu našli aj kosti jaskynného leva či nosorožca srstnatého.

lota v jaskyni sa pohybuje okolo siedmich stupňov. Príjemnú klímu a množstvo krás skoncentrovaných na malej ploche oceňujú aj seniori. Najčastejšie prichádzajú Slováci, Poliaci a Česi, vyskytnú sa však aj exotickejšie národy. Vážecké podzemie si pozreli napríklad čínsky minister či príslušníci kórejskej ľudovej armády. Núdzu nie je ani o zvučné mená, v kronike figurujú podpisy básnika Janka Silana i hercov Karola Machatu, Božidary Turzonovovej, Jozefa Adamoviča či Mariána Labudu so synom. Keď vlni jaskyňa oslavovala storočnicu svojho objavenia, nechýbali ani Húskovi a Havránkovi potomkovia.

„Návštevníci sú rôzni. Za tie roky sme si vypočuli ozaj všeličo. A nielen príjemné veci. Už vieme, že keď je zlé počasie a vonku prší, ľudia sú nervózni, chceli by ísť hneď do vnútra, a keď je pekne, svieti slniečko, tak prichádzajú veselí, vysmiati, neštvie ich, že musia počkať, keď máme plno,“ priznáva Orfánus. Netajú sa, že doba sa zmenila. S príchodom internetu je človek síce rozhladenejší, ale empatie akosi ubudlo. „Kedysi aj rodičia boli uvážlivejší a maličké deti do jaskyne nebrávali. Za posledných desať, pätnásť rokov sa situácia zmenila a nie je nič nezvyčajné, keď dovnútra zoberú aj mesačné, dvojmesačné bábätká a potom je problém, lebo ani rodič vždy nedokáže dieťa utíšiť a ostatní namiesto výkladu počúvajú detský plač,“ povzdychne si dlhoročný správca jaskyne, ktorý si vo vážeckom podzemí odkrútil tridsaťšesť rokov.

Staršia ako predpokladali

A zdá sa, že Vážecká jaskyňa ani zďaleka nepovedala ešte posledné slovo. Hoci za sto rokov od jej objavenia odhalili speleológovia mnohé jej tajomstvá, podzemie má čo ponúknuť aj ich nasledovníkom. „Samotný vznik jaskyne je aktuálne predmetom medzinárodného geologického a geomorfologického výskumu. Predbežné výsledky na základe datovania naplavených štrkov nám ukazujú, že jaskyňa je oveľa staršia ako sa doteraz predpokladalo. Jej podzemné priestory boli vytvorené už pred viac ako jedným miliónom rokov,“ prekvapuje Pavel Bella zo SSJ. Výzvou pre ďalšie generácie speleológov by však mohlo byť aj rozlúsknutie záhady, ktorá sa spája s historickou fotografiou uloženou v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva. Tá súvisí s rekonštrukciou jaskyne v roku 1954, počas ktorej došlo k zokruhovaniu prehliadkovej trasy. Práca si vyžiadala vyťaženie a transport obrovského množstva jaskynných sedimentov, ktorými zrejme bola zasypaná aj priepasť, ktorá sa v jaskyni nachádzala. Ktovie, kam viedla a čo bolo na jej dne...

Ale to už je ďalší príbeh. ◀

Slávnostné zhromaždenie pri vchode jaskyne

Propagačný plagát od Františka Havránka

Za strážcami do Moldavska

Cesta za chránenými územiaми Moldavska sa začala ako jedno veľké prekvapenie. Asociácie strážcov Českej a Slovenskej republiky nás – mňa a manželku – oslovili s ponukou preškoliť strážcov prírody v tomto kúte sveta. Keďže obaja sa ochrane prírody venujeme profesionálne a radi poznávame nové miesta i nových ľudí, prikývli sme.

📍 Róbert Javorský 📷 archív autora

Moldavsko, pre Moldavcov Moldova, je malá rovinatá krajina na východe Európy. Leží medzi Ukrajinou a Rumunskom, hlavným mestom je Kišiňov. Podľa posledných odhadov má okolo troch miliónov obyvateľov, ktorí sa medzi sebou dorozumievajú moldavčinou, čo je zmes rumunčiny, ruštiny a gagauzštiny. Tá je úradným jazykom na juhu Moldavska, kde žije početná turkická menšina Gagauzov, ktorá sa hlási prevažne k pravoslávne mu náboženstvu. Rovnakú vieru vyznáva aj väčšina obyvateľov Moldavska.

Počas nášho pobytu sme sa okrem hlavného mesta a jeho okolia pohybovali prevažne v oblasti Podnesterska, ktoré sa rozprestiera za riekou Dnester. Tá tvorí hranicu medzi Moldavskom a medzinárodne neuznanou Podnesterskou moldavskou republikou, ktorá bola vyhlásená

v roku 1992. Síce je súčasťou Moldavska, no má svojho prezidenta aj parlament. Jej hlavným mestom je Tiraspol. Rieka Dnester ústi do Čierneho mora, ktoré od Moldavska delí pár kilometrov územia prináležiaceho Ukrajine.

Prvé stretnutie s miestnymi bolo rozčarováním. Zistili sme totiž, že novovzniknutý národný (ne)park Dolný Dnester, do ktorého sme prišli školiť budúcich strážcov prírody, nemá vytvorenú žiadnu štruktúru. Vyhlásený bol síce len v marci 2022, ale ani v čase našej návštevy na sklonku roka neexistovala nijaká správa národného parku. Chránené územie nemalo svoje sídlo ani riaditeľa, krajinnára, zoológa či botanika. Jednoducho nikoho a nič! Vytvorenie parku iniciovala mimovládka Biotika, ktorá tak nejakou pozabudla na fakt, že takýto krok je potrebné napasovať na

medzinárodné štandardy. Netreba sa teda asi vôbec čudovať chaosu, ktorý priniesla komunikácia medzi miestnym obyvateľstvom a potencionálnym vedením parku. Pre nás to bol celkom tvrdý oriešok, ktorý sme potrebovali rozlúsknuť, ak sme chceli miestnym nadšencom pomôcť.

Celý projekt, v rámci ktorého sme mali školiť adeptov na strážcov prírody, spolu s Biotikou zastrešovalo české občianske združenie Arnika. V Moldavsku totiž strážcov chránených území vôbec nemajú a nepoznajú. Záujem však prejavili mladí, starí, učelia, poľovníci, rybári...

A tak sme sa pustili do práce.

Na začiatok sme im predstavili prácu strážcov v Národnom parku Slovenský raj, kde som donedávna pôsobil, manželka pridala svoje skúsenosti z Chránenej krajiny oblasti Beskydy. Keďže angličtina nie je pre všetkých domácich zrozumiteľná, vsadili sme na ruštinu, ktorou sa v Moldavsku dohodnete so všetkými a všade. Bolo vidieť, že naša prezentácia padla na úrodnú pôdu. A aby sme našich potencionálnych kolegov ešte viac motivovali, odovzdali sme im dve fotopasce. Tento dar od slovenských a českých strážcov bol prijatý s vdakou, úsmevom a neskrývanou radosťou. Snáď budú zábery z týchto fotopascí prvými svedkami pohybu zvierat a možno aj pytlakov v krajine novovzniknutého chráneného územia.

Jednu z prednášok sme venovali aj školákovi. Bolo ozaj veľmi milé rozprávať sa s ôsmakmi a deviatakmi o ochrane prírody. Obrovskú radosť mali aj zo záberov, ktoré v rokoch 2021 až 2022 zachytili fotopasce v Slovenskom raji, či z krátkého filmu o tomto národnom parku. Spolu s ním sme aspoň stručne predstavili i Beskydy a Tatranský národný park, ktorý je v súčasnosti mojím pôsobiskom. Záver stretnutia patrilo diskusii o našej práci a prírode. Naša činnosť bola témou taktiež i na pôde miestnej univerzity, kde sa konala konferencia, počas ktorej riaditeľ moldavskej inšpekcie životného prostredia predstavil vízie v oblasti dobrovoľnej stráže prírody. Keďže chránené územia v Moldavsku zatiaľ nemajú profesionálnych strážcov, ochrana prírody je v réžii štátnych inšpektorov. Tento model nie je najšťastnejším riešením, čo sme aj tlmočili našim „novým kolegom“. Stráž prírody, či už profesionálna alebo dobrovoľná, by určite mala vziať zo samotných potrieb národného parku alebo chránenej krajinskej oblasti.

Ďalším paradoxom Dolného Dnestru, aspoň podľa toho, čo sme videli a počuli, je skutočnosť, že novovyhlásený národný park nemá status národného parku ako inde vo svete. Som presvedčený, že v prípade tohto veľkoplôšne chráneného územia ide skôr o národný prírodný park alebo chránenú krajinnú oblasť, prípadne ramsarskú lokalitu, čo znamená, že by mohla mať medzinárodný význam a medzinárodnú ochranu podľa Ramsarského dohovoru o mokradiach.

Domov sme odchádzali so zmiešanými pocitmi. Mali sme školiť strážcov, ale tých zatiaľ novovzniknutý národný park nemá. Všetko má však svoj rub a líc. Aspoň sme sa oboznámili s náplňou práce dobrovoľných adeptov na tento post a podelili sa s nadšencami z radov miestnych obyvateľov o svoje skúsenosti. Veríme, že naše rozprávanie bude pre budúcich strážcov prírody Moldavska prínosom a naša návšteva poslúži ako impulz pre vytvorenie štátom uznávanej strážnej služby, ktorej členovia sa neskôr stanú súčasťou medzinárodných organizácií strážcov prírody ako European Ranger Federation (ERF) či International Ranger Federation (IRF).

Náš pobyt v Moldavsku sme zároveň využili aj na návštevu Národného parku Orhei, ktorý sa nachádza v centrálnej časti krajiny, zhruba päťdesiat kilometrov od Kišínova, ako aj malý „zapovednik“ Jagorlik, kde sme sa stretli so správcami tohto chráneného územia. Samozrejme, neobišli sme ani chýrny vínné pivnice v Cricove, kde sme mali možnosť ochutnať slávne moldavské vína. ◀

V Národnom parku Orhei

Tiraspol, hlavné mesto Podnesterskej moldavskej republiky

Autor článku (na snímke vľavo hore) s účastníkmi školenia

Krížovka

Anton Hajovský

Medzi významné osobnosti Tatier nepochybne patrí aj Mikuláš Mlynarčík (*6. december 1894, Tatranská Kotlina – †5. november 1977, Žilina), slovenský horolezec, lyžiar, turista a zakladateľ horolezeckého spolku JAMES. Jeho otec bol príležitostným horským vodcom. Rodák z Tatranskej Kotliny už ako malý chlapec veľmi dobre poznal východnú časť Vysokých Tatier a (*tajnička 1*) Tatry. Študoval na Vyššej obchodnej škole v Kežmarku. Ako štrnásťročný sa vedel už veľmi dobre lyžovať. Podnikal mnohé ľahšie i ťažšie túry vo Vysokých Tatrách. Za výrazný úspech slovenského horolezectva je považovaný jeho prvovýstup na Lomnický štít dňa 14. augusta 1921. So spoločníkmi Jurajom Koromzayom a Karolom Piovarcym zo Spišskej Novej Vsi vtedy vystúpil na vrchol juhozápadným hrebeňom. Pôsobil ako úradník v (*tajnička 2*) v Spišskej Novej Vsi, kde spoločne s Františkom (*tajnička 3*) a Gustávom (*tajnička 4*) založil horolezecký spolok JAMES. Stal sa prvým predsedom Spolku tatranských horolezcov JAMES. Uskutočnil vyše dvestíc turistických výletov a horolezeckých túr. Zameriaval sa na hrebeňové prechody. Pomáhal sprístupňovať rokliny a doliny Slovenského raja. Bol aktívnym lyžiarskym inštruktorom. Mal výrazný podiel na vybudovaní turistickej základne vo Vrátnej, pomáhal pri výstavbe chát (*tajnička 5*) a pod Suchým. Keď sa usadil v Žiline, podieľal sa na zakladaní horskej služby v (*tajnička 6*). Bol aktívnym dopisovateľom časopisu (*tajnička 7*).

Legenda

Vodorovne: A. *Tajnička 2 – tajnička 3*. – B. Skutočnosť – atlét z Dominikánskej republiky – šprintér (Juan, *1982) – súhlas. – C. Čisti – šikmá plocha – druh papagája – americký herec (Jamie, *1934) – pandúr. – D. Menšia obec – mzda – nápoj z chmeľu – Transient Ischaemic Attack – EČV Partizánskeho. – E. Slovenský hudobný skladateľ (Vojtech, *1940) – dával zrno do zeme – trhovýňa – predložka – smejem sa nahlas (angl. skr.). – F. Vlas – smeroval – les – poletovali. – G. Popovok – *tajnička 7* – dôverný pozdrav. – H. Ukrajinský šachista (Pavel, *1983) – náš bývalý hokejista – riečne kôrovce – peňažná poukážka. – I. Hlboký mužský hlas – haluška – pletie – americká agentúra –

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
A																		
B																		
C																		
D																		
E																		
F																		
G																		
H																		
I																		
J																		
K																		
L																		
M																		

značka alkoholu. – J. Obchodný dom – značka videokaziet – kačica, po rusky – previnenie – cenina. – K. Meno Márie – rieka v Etiópii – záškľb na tvári – francúzske sídlo – Accord Monétaire Européen. – L. Šúchajú – druh motýľa – americký astronóm (Robert Grant, 1864 – 1951). – M. *Tajnička 4 – tajnička 6*.

Zvisle: 1. Značka jednotky spat – *tajnička 5* – Televízne noviny. – 2. Prevaža – súlad – ste, po anglicky. – 3. Veslo, po anglicky – Aéroports de Paris – Katolícka jednota Slovenska – samec v úli. – 4. EČV Rožňavy – konzervuje dymom – pestvo – požiarna ochrana. – 5. Oslovenie Idy – nočný odpočinok – Airbus (skr.) – 6. Cesta v čínskej filozofii – drobný štrk – odober. – 7. Fonetický názov písmena S – posielal – MOL Venezuely – opotrebovaný. – 8. Desil – Horská služba – nivy – značka kilometra. – 9. Nieto – brušná bolesť – ukazovacie zámeno. – 10. Dietlova sestrička – útlak – naše rádio. – 11. Lekárska fakulta – futbalová organizácia – vojenská akadémia – lesklý kov. – 12. Naše mesto – francúzsky člen – poranenie – značka céru. – 13. Písacia potreba – veľký plochý čln – eden. – 14. Vyhynutý predok rožného statku – druh ryby – pobrežný zrub. – 15. Plošná miera – deti – nejedovatý had – tamto. – 16. Ručný vozík – predmestie

Viedne – jestvoval – druh obrazu. – 17. Tamtá – polovica – rádius. – 18. Materský oddiel – *tajnička 1* – značka neónu.

Pomôcky: Abay – Sainfleur.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **30. júna 2023**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytnete redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Na krížovku z čísla 1/2023 nám do redakcie prišlo spolu 32 odpovedí. V texte o Vareškovom plese, ktoré patrí medzi tie menšie tatranské jazerá, chýbali slová: 1. Studenej doline; 2. Slavkovská; 3. urbárnici; 4. lekárske; 5. na varechu; 6. Rainerovou; 7. Zbojnícka. Spomedzi rovných tridsiatky úspešných riešiteľov sa pri zberovaní o knihu *Tatranské chaty* od Vydavateľstva IB Vysoké Tatry usmialo šťastie na **Jozefa Kučička z Lysej pod Makytou**.

Srdečne blahoželáme!

Milí čitatelia, fotohádanka 1/2023 ponúkla trocha netradičný pohľad na Východnú Žeruchovú vežu v masíve Kozieho štítu a Jahňací štít. Ten je vyhľadávaný najmä turistami – od roku 1912 naň vedie od Zeleného plesa turistický chodník. Horolezci „zakopnú“ o Jahňací štít obyčajne len pri prechode hlavného hrebeňa Vysokých Tatier – je totiž jeho najvýchodnejším vrcholom. Na fotke sa imponantne vypína nad Dolinou Bielych plies. Po nemecky sa dokonca aj nazýva Weissespitze (Štít Bieleho plesa).

V Doline Bielych plies sa v súčasnosti nenachádza žiadna chata, no kedysi prekypovala čulým ruchom. Najskôr v rokoch 1922 až 1923 vyrástla severozápadne od Veľkého Bieleho plesa jednoduchá drevená chata. Postavilo ju vojsko spolu s Klubom československých turistov (KČST). Po prvej svetovej vojne si totiž Poľsko vynucovalo svoje územné nároky viacerými hraničnými incidentmi, a tak bolo potrebné vojensky zabezpečiť hlavné prechody vo Vysokých Tatrách. Chatu nazvali podľa veliteľa popradskej horskej brigády Jána Votrubu. Spočiatku ju využívalo vojsko ako výcvikové stredisko, ale po roku ju nezištné predisponovalo kežmarskému odboru KČST. Hoci chatu neskôr výrazne rozšírili, nevládala veľkú návštevnosť tohto prekrásneho prostredia, a tak neďaleko nej postavili v roku 1942 novú. Tá sa pôvodne mala volať Benešova, no nakoniec ju pomenovali Kežmarská. Jej prvým chatárom bol Alojz Krupitzer, posledný chatár Votrubovej chaty, ktorú rozobrali. Svoju prevádzku začala 4. októbra 1942. Pri otváraní akte nechýbala posviacka a ani slávnostný príhovor profesora Alfréda Grosza.

S Kežmarskou chatou je spojené aj meno ďalšej tatranskej legendy. V rokoch 1951 až 1957 ju spravoval známy horolezec, záchranár a publicista Arno Puškáš. Za jeho šesťročného pôsobenia sa v nej odohrávali školenia horolezcov, lyžiarov, turistov a prehlbovali sa vzťahy medzi Horskou službou z oboch strán Tatier. Možno povedať, že chata sa stala kolískou zlatej éry československého lezenia. Po Puškášovi prišiel na chatu jeden z najúspešnejších slovenských bežcov na lyžiach, olympionik Štefan Kovalčík. Do 7. októbra 1974 sa stihli vymeniť ešte dvaja chatári. V spomínaný deň totiž Kežmarská chata vyhorela a už nikdy nebola obnovená.

Vážení čitatelia, pri pánovi Puškášovi by som sa ešte predsa len na chvíľu zastavil – a to nielen preto, že bol dlhoročným šéfredaktorom nášho časopisu. Dovoľm si povedať, že Tatry by bez tohto rodáka z Košíc boli ako Čechy bez Karla Gotta. Okrem 210 prvovýstupov je auto-

Fotohádanka

 Martin Maličský

rom jedinečnej monografie *Vysoké Tatry – Horolezecký sprievodca*. Práca na tomto desaťdielnom „Opus Magnum“ mu trvala tridsať rokov. Zahŕňa 3 000 strán, 800 fotografií a 80 máp. Vyžadovalo to neskuťočnú trpezlivosť, pedantnosť a množstvo štúdia archívnych materiálov. Pri zrode tohto unikátneho diela stálo jeho priateľstvo s Witoldom Henrykom Paryskim, významným poľským horolezcom a publicistom, ako aj živé kontakty s poľskými horolezcami na Chate pod Rysmi, kde pôsobil v rokoch 1946 až 1950.

Puškáša prezývali Puškin. Nielen pre podobný začiatok mena, ale aj pre jeho vzťah k životu, v ktorom hľadal vždy poéziu. Bol intelektuál, bohém a tak trochu aj komediant, ktorý sa rád predvádzal pred publikom. Rozprával plynule šiestimi jazykmi a mal aj výtvarné nadanie, známe sú najmä jeho koláže s horskou tematikou. Okrem Tatier pôsobil ako horolezec v Alpách, na Atlase, Pamíre či v Himalájach, dohromady v horských oblastiach štyridsiatich krajín. Jeho najvyšším dosiahnutým bodom bol predvrchol Nanga Parbatu vo výške 7 900 metrov. Bolo to v roku 1971. Ja som sa vtedy narodil. Dňa 9. júna 2001 som mal službu na dispečingu zdravotnej záchrannej služby. Tuším okolo obeda som pre obhliadajúceho lekára preberal oznámenie o smrti istého 76-ročného pána. Keď som v slúchadle začul meno Arno Puškáš, stratil som reč. Bolo to, akoby odišiel niekto z mojich najbližších. Hoci som ho osobne nepoznal, jeho knižný sprievodca mi robil partáka pri každom dotyku s tatranskou

žulou. Bol mojim senseiom ...a vlastne ním ostal. Stále ho nosím v batohu. Takto Arno ani po smrti neprestal chodiť do milovaných Tatier, ba ešte mi aj radí pri potulkách stenami. A nielen tam – pomáha mi aj pri písaní fotohádaniek...

Milí pátrači, pre pána Puškáša boli typické zimné prvovýstupy a prvovýstupy piliermi. Nová fotohádanka ukrýva vežu, ktorá je toho dokonalým príkladom. Maestro v jej južnej stene nasúkal po dve cesty z oboch druhov. Ak tápete v neistote, napíšte názov hociktorého štítu či veže, ktoré vám padnú na fotke do oka.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 30. júna 2023**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia víťarca v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania.

Kto dostane knihu?

Spomedzi 28 odpovedí, ktoré sme dostali do redakcie na fotohádankovú otázku z čísla 1/2023, boli len dve nesprávne. Väčšina čitateľov uhádla, že na zábere sa nachádzajú Jahňací a Kozí štít. Publikáciu *Tatry z oblakov* od Ladislava „Tatka“ Janícu získava **Eva Rousová** z českého mestečka **Modřice**.

Srdečne blahoželáme!

